

**SUKUPUOLEN LUONNE JUDITH BUTLERIN TEORIASSA:
RAKENTUMINEN, UUSIUTUMINEN & PURKAUTUMINEN**

Kaapo Riikonen
Kandidaatintutkielma
Filosofia
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Kaapo Riikonen	
Työn nimi Sukupuolen luonne Judith Butlerin teoriassa: Rakentuminen, uusiutuminen & purkautuminen	
Oppiaine Filosofia	Työn tyyppi Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 28
Ohjaaja Juhana Toivanen	
Tiivistelmä <p>Judith Butler on yksi aikamme merkittävimpiä vaikuttajia feministisen teorian ja sukupuolentutkimuksen alalla. Hänen teoriansa toimissa pohjana valtavalle määrälle muuta tutkimusta onkin oleellista ymmärtää Butlerin käsitys sukupuolesta. Kuvaan tässä tutkielmassa Butlerin teoriaa sukupuolesta ja tarkastelen sitä kriittisessä valossa. Vien Butlerin teorian loogiseen päätepisteeseensä ja pyrin näin avaamaan sitä, mitä sukupuoli todella on.</p> <p>Sukupuoli ei ole yksinkertainen kaksijakoinen, biologinen järjestelmä, vaan se on sosiaalisesti, diskursiivisesti muodostunut konstruktio. Sukupuoli on aktiivista toimintaa, performatiivista esitystä, jossa sukupuolen merkityksistä neuvotellaan toistamalla kulttuurisia rituaaleja ja toimintatapoja uusilla tavoilla. Sukupuoli tekee nykyisessä diskursiivisessa kehityksessämme ihmisestä kulttuurisesti ymmärrettävän toimivana yksilönä samalla rajoittaen tälle sallittuja ja mahdollisia toimintatapoja ja ruumiin tyylejä. Ruumis on merkittävä sukupuolisen vallan työkalu, ruumiin ollessa se perusta, jolla vastasyntynyt lapsi sukupuolitetaan ja jonka perusteella erilaisia kulttuurisia sukupuolinormeja aletaan toteuttamaan ja joiden noudattamista lapselta aletaan vaatia.</p> <p>Miesvaltaista, rajoitettavaa sukupuolinormistoa voidaan muuttaa kyseenalaistamalla olemassaolevia käsitteitä sukupuolen luonteesta ja osoittamalla nuo sosiaalisesti rakentuneet sukupuolikäsitykset parodian keinoin luonnottomiksi. Butler kuitenkin essentialisoi sukupuolen välttämättömäksi osaksi diskurssia, jähmettäen näin juuri niitä sukupuolisia valtasuhteita, joita hän on lähtenyt kritisoimaan ja purkamaan. Osoitan tämän essentialismin perusteettomaksi ja esitän sukupuolettoman yhteiskunnan mahdollisena, saavutettavissa olevana tulevaisuutena, jonka realisoinnin Butler kieltää.</p> <p>Esitän Butleria mukaillen, että sukupuoli on moninaisten valtasuhteiden joukon yhteistuotos, eikä sukupuolta täten voida purkaa ottamatta huomioon erinäisiä sortavia järjestelmiä, jotka siihen liittyvät. Käsitelen intersektionaalisuuden keinoin tätä valtasuhteiden moninaisuutta ja osoitan feministisen sukupuolinormeja purkavan projektin vaativan, että feminismi keskittyy laaja-alaisesti moninaiseen sortojärjestelmien verkkoon, ottaen huomioon niin rasmin, ableismin, kuin monet muutkin sortavat järjestelmät pelkän sukupuolen sijaan.</p>	
Asiasanat sukupuoli, performatiivisuus, intersektionaalisuus, feminismi	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	1
1 SUKUPUOLEN PROBLEMATISOINTI.....	3
1.1 Miehet ja naiset keinotekoisina kattokäsitteinä.....	3
1.2 Foucault ja Butlerin kritiikki psykoanalyysin sukupuolikäsityksiin.....	6
1.3 Kaksinapaisuuden selitysvoiman puutteet.....	8
2 SUKUPUOLEN LUONNE.....	10
2.1 Sukupuolen metafysiikka ja identiteetti.....	10
2.2 Performatiivisuus.....	12
2.3 Kehollisuus.....	15
3 BUTLERIN SUKUPUOLIKÄSITYSTEN REUNAMILLA.....	18
3.1 Butlerin kumouksen tavat.....	18
3.2 Sukupuolen purkautumisen mahdollisuus.....	20
3.3 Intersektionaalisuuden välttämättömyys.....	23
PÄÄTÄNTÖ.....	26
LÄHTEET.....	29

JOHDANTO

Judith Butlerin (1952-) performatiivisuuden teoria on yksi modernin feministisen teorian kulmakivistä ja se toimii perustana valtavalle määrälle feminististä tutkimusta. Butler on yksi merkittävimmistä moderneista poliittisista teoreetikoista, mutta suomenkielinen kirjallisuus, joka keskittyy Butlerin sukupuoli- ja sukupuolikäsitykseen ja sen filosofiaan seurauksiin on melko vähäistä. Tässä tutkielmassa pyrin kuvaamaan, minkälainen sukupuolen luonne on Butlerin performatiivisuuden teoriassa. Seuraan tuota käsitystä sukupuolesta ja sen diskursiivisesta rakentuneisuudesta sen loogiseen päätepisteeseen, johon Butler ei itse ole sitä syystä tai toisesta vienyt. Tulen esittämään Butlerin teorian tueksi intersektionaalista valta-analyysia, jonka avulla voidaan kuvata Butlerin esittämää vallan monisyistä kenttää selkeämmin.

Päälähteenäni käytän Butlerin teoksia *Hankala sukupuoli: feminismi ja identiteetin kumous* (*Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, 1990) sekä *Bodies That Matter* (1993). Myöhempi näistä tarkentaa ja jatkaa *Hankalassa sukupuolella* esitettyä kuvausta sukupuolesta (Butler 2011, x), joten käsittelen teoksia ikään kuin yhtenä suurena teoksena, joka muodostaa kokonaiskuvan Butlerin sukupuoli- ja sukupuolikäsityksestä. Sivuan Butlerin teosten ohella Michel Foucault'n *Seksuaalisuuden historiaa* ja Simone de Beauvoirin *Toista sukupuolta*, jotka pitkälti toimivat Butlerin teorian pohjana. Kolmannessa luvussa puhun myös lyhyesti Kimberle Crenshaw'n intersektionaalisuuden teoriasta.

Taustaltaan Butler on politiikan teoreetikko, filosofi ja feministi. Hänen työnsä keskittyy kriittiseen teoriaan, sukupuoleen, psykoanalyysiin, politiikkaan ja fenomenologiaan. Hän on retoriikan professori ja filosofiselta taustaltaan poststrukturalisti. Butler käsittää kielen moninaisena symbolien joukkona, joka ei pelkästään nimeä ja kuvaa asioita, vaan se osaltaan myös muodostaa ja muokkaa niitä (Butler 2006, 239–241). Butler pelaakin teoksissaan paljon kielen ja sanojen erilaisilla merkityksillä. Hän tekee tämän kuitenkin johdonmukaisella tavalla, eikä omassa tulkinnassani ilmene mitään sellaisia ongelmia, joiden vuoksi Butlerin filosofiset kannat osoittautuisivat kyseenalaisiksi tämän pelaamisen seurauksena.

Vaikka Butlerin teoksissa psykoanalyysi on vahvasti näytillä, olen sulkenut psykoanalyttisen näkökulman pitkälti tämän tutkielman ulkopuolelle. Tähän ratkaisuun olen päätenyt siksi, että psykoanalyttiset näkökulmat, joita Butler käsittelee, ovat esillä lähinnä kriittisessä valossa, eikä psykoanalyysi tarjoa Butlerin performatiivisuuden teorialle mitään sukupuolen luonteelle perustavanlaatuista tietoa. Butlerin käsittelemät psykoanalyttiset näkökulmat sukupuoleen eivät varsinaisesti kerro mitään sukupuolesta sinänsä. Jos näiden teorioiden perustavat oletukset sukupuolen luonteesta nähdään muuttumattomina, niin ne kuvaavat vain yhdenlaista luonnollistettua sukupuolikäsitystä, yhdenlaista diskurssia sukupuolesta. (Butler 2011, 141). Toinen syy tälle ulossuljennalle on Butlerin käsittelemien psykoanalyttisten näkökulmien vaikeaselkoisuus. Samat asiat on mahdollista kuvata selkeämmällä tavalla, joten keskityn monimutkaisten ja sukupuolia essentialisoivien psykoanalyttisten teorioiden tarkan kuvaamisen sijaan käsittelemään Butlerin itse näistä teorioista ammentamaa sisältöä ja kriittisiä näkökulmia.

Ensimmäisessä luvussa keskityn sukupuolen problematisointiin. Hahmottelen keskeisimmät ongelmat, joita Butler lähtee ratkomaan ja esitän Butlerin kriittisen vastauksen psykoanalyttiselle sukupuolen muodostumisen mallille. Esitän myös lyhyesti oman Butlerin innoittaman osoitukseni kaksinapaisen sukupuolikäsityksen ongelmallisuudesta ja selitysvoiman rajoista.¹

Toisessa luvussa lähden avaamaan itse sukupuolen luonnetta. Esitän sukupuolen metafyyssisen luonteen muuttuvana, toiminnasta syntyvänä konstruktiona, jonka olemassaolo on riippuvainen tuon toiminnan jatkuvuudesta. Puhun tuon toiminnan koko ihmissubjektia muodostavasta voimasta ja kuinka sukupuoli samaan aikaan rajaa ja mahdollistaa inhimillistä toimintaa. Käsittelem lisäksi ruumiin ja sukupuolinormien ja sukupuolittamisen suhdetta. Esitän miten sukupuoli muovaa ruumista ja ruumiista johdetut kulttuuriset toimintatavat vastaavasti muovaavat käsitystä ruumiista.

Kolmannessa luvussa siirryn käsittelemään Butlerin sukupuolikäsityksen reuna-
mia, sitä miten nykyinen sukupuolikäsitys on mahdollista muuttaa ja mitä tulee ottaa huomioon sortavia rakenteita purkaessa. Pohdin myös sukupuolettoman maailman mahdollisuutta samalla, kun osoitan sokean pisteen Butlerin ajattelussa, jonka vuoksi hän syyllistyy essentialisoimaan sukupuolen välttämättömäksi osaksi diskurssia. Viimeisenä käsittelem intersektionaalisen näkökulman välttämättömyyttä feministiselle sukupuolikäsitykselle, osana nykyisten rajoittavien normien purkamisen prosessia.

---

¹ On oleellista huomioida, että puhuessani perinteisestä tai kaksinapaisesta sukupuolikäsityksestä, puhun nimenomaan länsimaalaisesta kahtiajaosta miehiin ja naisiin. Tämän tutkielman valossa en käsittele jo olemassa olevia sukupuolikäsityksiä, joissa tunnustetaan useampien kuin kahden sukupuolen olemassaolo mm. Amerikan alkuperäiskansojen käyttämä kategoria "kaksihenkinen" tai Etelä-Aasian kulttuureissa tunnustetut, mutta nykyisin sorretut "hijrat".

1 SUKUPUOLEN PROBLEMATISOINTI

Jotta sukupuolen luonteesta olisi mielekäästä käydä keskustelua, on ensin osoitettava, että tämä keskustelu ei ole turhaa ja että sukupuoli ei ole itsestäänselvä ominaisuus, kategoria tai subjekti. Nopealla tarkkailulla voi helposti päätyä päätelmään, että sukupuoli olisi ilmiselvästi absoluuttisen kaksijakoinen miehistä ja naisista koostuva muodostelma, jossa nuo kaksi joukkoa ovat toisistaan erilliset ja erilaiset. Onko asia kuitenkin näin yksinkertainen vai onko sukupuoli sittenkin moninaisempi ja mutkikkaampi rakenne? Ovatko sukupuolet edes sisäisesti koherentteja ja ovatko ne itseasiassa lainkaan selvästi eroteltavissa toisistaan? Mitä sukupuoli ei ainakaan voi olla?

1.1 Miehet ja naiset keinotekoisina kattokäsitteinä

Butlerin kiinnostus sukupuolen luonteeseen nousee kritiikistä feminististä politiikkaa kohtaan. Hänen lähtökohtanaan on kyseenalaistaa feministiselle teorialle yleinen käsitys siitä, että feminismiin olisi alkuunsa tarpeellista pyrkiä muodostamaan yhtenäinen joukko ”naiset”, jonka tavoitteita pyritään nostamaan keskusteluun ja jolle pyritään saamaan poliittista edustusta. Butlerin mukaan juuri tuo pyrkimys pitää kiinni pysyvistä naisten kategoriasta murentaa feminismiin kykyä toimia sinä emansipatorisena työkaluna, joksi se on tarkoitettu. (Butler 2006, 48–53.)

Butlerin mukaan pyrkimys kuvata naiseus essentiaalisena kategoriana itseasiassa johtaa siihen, että monet kieltäytyvät tuosta kategoriasta, vaikka tarkoituksena on nimenomaan ollut luoda yhtenäinen joukko, jonka vapautumiseen pyritään (Butler 2006, 52). Tästä voidaan osoittaa esimerkkinä radikaalifeministinen näkökulma. Naisten sorto nähdään radikaalifeminismissä pohjimmiltaan synnyttämiseen ja lasten kasvatukseen liittyvänä, ja naiset nähdään haavoittuvaisina tuolla patriarkaattiselle sorrolle juuri heidän lisääntymiskykynsä vuoksi (Buchanan 2018). Tämä lisääntymiskeinen määritelmä kuitenkin epäonnistuu selittämään lisääntymiskyvyttömiä naisten kohtaamaa sortoa ja siten epäonnistuu kuvaamaan naisten moninaista joukkoa

pätevästi. Radikaalifeministinen naiskuva sulkee ulkopuolelleen suuren joukon naisia, jotka eivät syystä tai toisesta kykene tai halua synnyttää ja näin tuo pyrkimys yhtenäiseen kuvaukseen ryhmästä "naiset" sulkeekin ulkopuolelleen osan heistä, joita feminismi väittää edustavansa. Butler katsookin, että vain päästämällä irti "naisista" subjektina, voidaan varmistaa, että feministinen politiikka todella kykenee kattavasti edustamaan kaikkia, keitä se väittääkin edustavansa, sulkematta ulos osaa ryhmistä (Butler 2006, 54).

Keskustelu sukupuolen luonteesta saa siis Butlerin tapauksessa merkityksensä tahdosta edistää feminismin emansipatorista projektia. Butler katsookin riskinä olevan, että pitämällä kiinni tarkkarajaisista ja pysyvistä naiseuden määritelmistä itseasiassa jähmetetään jo olemassa olevia sukupuolittuneita valta-asetelmia ja kulttuurisia käytänteitä, niiden hajottamisen sijaan (Butler 2006, 53, 66–67). Toinen Butlerin kritiikki sukupuoliessentialistiselle näkökulmalle kohdistuu feminismin ymmärrykseen miehistä. Hänen mukaansa käsittämällä miehet ja miesvallan vain yhtenäisenä monoliittina, vailla sisäisiä eroavaisuuksia feminismi itseasiassa syyllistyy käyttämään kritiikkitttä täysin samoja taktiikoita ja potentiaalisesti samanlaista valtaa, mitä tuo kritiikki miessuvalta käyttää naisia kohtaan (Butler 2006, 64). Butler tavoitteleeekin sellaista näkökulmaa, joka mahdollistaa myös sorron ja valtasuhteiden ymmärtämistä kenttänä, jossa ei yritetä löytää yhtä ensisijaista tai alustavaa sortajaa, vaan valta-asetat ymmärretään moninaisiksi, ei mihinkään ilmiselvään hierarkiaan asetettaviksi (Butler 2006, 64–65).²

Nämä Butlerin osoittamat ongelmat eivät rajoitu vain ja ainoastaan feministisen teorian ja sen poliittisten tavoitteiden piiriin, vaan samat kritiikit itseasiassa asettavat koko ontologisen kuvauksen sukupuolista substansseina ongelmalliseksi. Tarkkarajaiset kuvaukset sukupuolista rajaavat välttämättä joitakin sukupuolen toteutumisia ulkopuolelleen ja eivät ole näin hyödyllisiä työkaluja maailman hahmottamiseen. Kun näitä sukupuolet kaiken kattavina monoliitteina ymmärättäviä käsityksiä pyritään soveltamaan todellisuuteen, joudutaankin tekemään valtavat määrät loogisia harppauksia, kun todellisuus ei mahdukaan toivottuun muottiin.

Mitä sukupuoli sitten voisi olla? Sukupuoli kuvitellaan usein luonnolliseksi, biologiseksi tosiasiaksi, joka on nähtävissä tarkasteltavan kehon anatomiasta, ominaisuuksista tai kromosomeista. On kuitenkin selvää, että sukupuoleen liittyy valtavat määrät erilaisia kulttuurisia normeja ja käytänteitä, jotka eivät ole johdettavissa noista anatomisista piirteistä ja ominaisuuksista, vaan näyttävät olevan ilmeisen erillään biologisesta sukupuolesta. Esimerkkeinä tästä voidaan osoittaa vaikkapa hiusten pituus tai käytetty vaatetus. Pitkät hiukset ja hameet liitetään vahvasti naiseuteen ja femini-

---

² Butlerin yhteiskunnallisten valtasuhteiden käsitys asettuu hyvin lähelle intersektionaalista analyysia vallasta, johon palaan luvussa 3.3.

nisyyteen, kun taas lyhyet hiukset ja housut yhdistetään miehuuteen ja maskuliinisuuteen.³ Miten nämä kulttuuriset, sosiaalisen sukupuolen ilmentymät sitten voitaisiin selittää?

Simone de Beauvoir kuvasi jo lähes 80 vuotta sitten tuota biologisen ja sosiaalisen sukupuolen jakoa tavoitteenaan osoittaa, että biologian ei tarvitse määrittää ihmisen kohtaloa (Butler 2006, 54, 194–195). Sosiaalinen sukupuoli on tämän kuvauksen mukaan mahdollista ymmärtää useina erilaisina kulttuurisina tulkintoina henkilön biologisesta sukupuolesta (Butler 2006, 54). Sosiaalinen sukupuoli on siis välttämättä kulttuurisesti rakentunut, riippumatta siitä, miten pysyvä ja tarkkarajainen biologinen sukupuoli on (Butler 2006, 54).

Toisin sanoen syntymä naisen ruumiiseen ei välttämättä johda äitiyteen, pitkiin hiuksiin ja hameisiin pukeutumiseen, tai muihinkaan naiseuteen liittyvien sosiaalisten normien toteutumiseen tai niihin sopeutumiseen. Beauvoirin jako sosiaaliseen ja biologiseen sukupuoleen on laajalti hyväksytty feminismin piirissä ja se jo itsessään luo säröjä feminismin pohjaksi oletettuun yhtenäiseen naiseuden kategoriaan (Butler 2006, 54). Siksi onkin ristiriitaista, että feministisessä teoriassa alkuunkaan pyritään luomaan noita pysyviä ja saumattomia kuvauksia sukupuolikategorioista.

Jos hyväksymme tuon Beauvoirin näkökulman sosiaalisen sukupuolen kulttuurisesta rakentuneisuudesta, niin sosiaalinen sukupuoli ei ole kulttuurinen merkki alkuperäisestä biologisesta sukupuolesta. Jos samanlaiset kehot voivat kerta ilmentää sosiaalista sukupuolta erilaisilla tavoilla, niin on ilmiselvää, ettei sosiaalinen sukupuoli voi olla seurausta biologisesta ja näin ollen merkitä sitä. Toisin sanoen biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä on ne radikaalisti toisistaan erottava leikkaus, joka tarkoittaa myös sitä, että ainakin teoreettisesti miespuoliset kehot voivat omaksuman jonkin muun sosiaalisen sukupuolen kuin ”mies” tai naispuoliset jonkin muun kuin ”nainen”.⁴ (Butler 2006, 54, 57). Jos biologinen ja sosiaalinen sukupuoli ovat tällä tavoin toisistaan kausaalisesti erillisiä, niin sosiaalisia sukupuolia voikin olla huomattavasti suurempi määrä, kuin tuossa oletetussa biologisessa kahtiajaossa (Butler 2006, 54–55). Jos yhä väittäisimme sosiaalisia sukupuolia olevan vain kaksi, olisimme yhä jumittuneet virheelliseen käsitykseen, jossa sosiaalinen sukupuoli on suora seuraus biologisesta sukupuolesta (Butler 2006, 55).

Beauvoirin kahtiajaon hyväksyessämme tulemme todenneeksi, ettei sosiaalinen sukupuoli voi olla biologian määräämää. Sosiaalinen sukupuoli voi siis erota biologisesta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että sosiaalinen sukupuoli olisi puhtaan vapaavaltainen. Beauvoiria mukailleen naiseksi, tai muuksi sukupuoleksi siis tullaan tai muodostutaan, ei synnytä (Beauvoir 2011, 68, 330; Butler 2006, 57).

---

³ Housujen käyttö ei toki nykyään toimi enää kovinkaan selkeänä sukupuolittavana käytänteenä, mutta ei tarvitse katsoa kovin pitkälle menneisyyteen, kun naisten housujen käyttö vielä nähtiin paheksuttavana. Myös esimerkiksi julkisten WC-tilojen sukupuolimerkinnöissä tämä housut=mies, hame=nainen asetelma on yhä vahvasti esillä.

⁴ Transihmiset todistavat käytännössä tämän ”teoreettisen” mahdollisuuden päivittäin puhtaalla olemassaolollaan.

Tuo sosiaalisesti sukupuolekseen tuleminen tapahtuu Beauvoirin mukaan kulttuurisen pakon edessä, mutta kuten todettu, tuo pakko ei voi olla peräisin biologiasta (Beauvoir 2011, 68–69; Butler 2006, 57). Biologinen sukupuoli on itseasiassa alkujaan keinotekoinen määre, eikä sitä voida käsittää muuten kuin tulkitsemalla kehoja jo valmiiksi kulttuurimme värittämän linssin läpi (Butler 1986; Butler 2006, 57). Biologinen sukupuoli on määritelmällisesti diskursiivisesti rakentuvaa sosiaalista sukupuolta, mutta se on luonnollistettu, rakennettu kulttuurinen muodostelma, joka pyrkii näyttämään perustavalta ja luonnolliselta, rakentamattomalta (Butler 2006, 56, 59). Kehot voidaan ymmärtää sukupuolisina, miehinä ja naisina vain, jos niiden anatomisiin piirteisiin on jo projisoitu sisältyvän jotain kulttuurisia merkityksiä.⁵ Näin yksinkertaisen mies-nais-jaon pohja alkaa murentua, ja vedenpitäviksi väitetyt jakolinjat tarkarajaisiin sukupuoliin paljastuvatkin vuotavan pahemman kerran.

1.2 Foucault ja Butlerin kritiikki psykoanalyysin sukupuolikäsityksiin

Butler käsittelee psykoanalyttisia näkökulmia sukupuolen ja seksuaalisuuden muodostumiseen piinaavankin pitkällisesti. Tämän tutkielman puitteissa ei ole kuitenkaan aiheellista käsitellä tätä aihepiiriä kovin laajasti, sillä *Hankala sukupuoli* -teoksessa tähän aihepiiriin keskittyvä osa antaa pääasiassa lisää esimerkkejä siitä, mitä sukupuoli ei ole, eikä niinkään vastauksia varsinaiseen kysymykseeni siitä, mitä sukupuoli on. Tarkastelen Butlerin psykoanalyysikritiikkiä nimenomaan tuon kritiikin näkökulmasta, enkä pyri kovin laajalti selittämään varsinaisten psykoanalyttikoiden ajattelun syvintä ja salaisinta sisältöä. Kuvaankin tekstin selkeyden nimissä kritisoituja teorioita vain siinä määrin, kuin se on Butlerin laajempien sukupuolen luonnetta koskevien väitteiden ymmärtämisen kannalta relevanttia. Pääasiassa Butler käsittelee Jacques Lacanin psykoanalyttistä teoriaa, mutta käsittelee myös muun muassa Sigmund Freudia ja Julia Kristevaa (ks. Butler 2006, Butler 2011).

Psykoanalyysin perusajatus sukupuoli-identiteetin muodostumisesta on, että se rakentuu tukahdutettujen seksuaalisten halujen pohjalle (Butler 2006, 124–125). Sukupuolikokemus muodostuu tyypillisesti silloin, kun pojalta kielletään kulttuurin sisäisen inestikiellon seurauksena seksuaalinen halu äitiä kohtaan, tai vastaavasti tytöltä halu isää kohtaan. (Butler 2006, 125–126). Tämä yhden vanhemman kieltö johtaa samastumiseen toisen vanhemman sukupuoleen, toisin sanoen pyrkimykseen tulla samanlaisiksi kuin hän; heteroseksuaalisuudesta poikkeava identiteetti taas muodostuu kieltäytymällä tuosta samastumisesta (Butler 2006, 129–130). Kuitenkin tämä teo-

---

⁵ Käsitteelen näitä teemoja ja väitteiden perusteita tarkemmin, kun ne tulevat relevanteiksi luvussa 2, jossa käsitteelen Butlerin käsitystä sukupuolen luonteesta.

ria olettaa jo ennen sukupuolen muodostumista ja inestikieltoa heteroseksuaalisuuden normin kulttuurisena välttämättömyytenä (Butler 2006, 125). Tämän normin mukaisesti psykoanalyysin oletama ihmisen alkuperäinen, esikulttuurinen bi- ja/ tai homoseksuaalisuus tukahdutetaan, ja halu sovitetaan kulttuurin normien mukaiseksi heteroseksuaaliseksi haluksi (Butler 2006, 148). Kaksijakoisen sukupuolen muodostuminen ei ole edes mahdollista, jos tuo pakollinen heteroseksuaalisuus ei jo vaikuttaisi taustalla.

Heteroseksuaalisuuden välttämättömyys kaksijakoiselle sukupuolijärjestelmälle selviää tarkastelemalla Michel Foucault'n ajatuksia seksuaalisuudesta. Foucault'n mukaan heteroseksuaalista halua pidetään laajalti yhtenä sukupuolen seurauksista (Foucault 1990, 65). Kuitenkin hän kieltää tämän ja itseasiassa asettaakin heteroseksuaalisen "vastakkaisen" halun sukupuolikokemusta, ja näin sukupuolta itseään muodostavaksi tukipilariksi (Butler 2006, 77; Foucault 1990, 39).

Itseasiassa Foucault'n mukaan erotteluun perustuva sukupuolijärjestelmä on luotu vallan työkaluksi, seksuaalisen halun kontrollin välineeksi (Foucault 1990, 39). Sukupuolet on muodostettu valikoimalla toisiinsa liittymättömät, irralliset fyysiset piirteet ja seksuaaliset toiminnot ja nivomalla ne yhteen biologiseksi sukupuoleksi. Tällä tavoin biologinen sukupuoli on siis sosiaalisesti rakentunutta, ja näin heteroseksuaalisuus saadaan kaksinapaisen sukupuolijärjestelmän avulla luonnollistettua. (Butler 2006, 171–172.) Erinäiset seksuaaliset nautinnot näyttäytyvät tässä järjestelmässä johtuvan sukupuolesta ja tietynlaiset nautinnot itseasiassa näyttäytyvät merkeinä sukupuolesta (Foucault 1990, 65).

Ei kuitenkaan tule olettaa, että heteroseksuaalinen halu olisi sekään millään asteella perustavaa, vaan heteroseksuaalinen halu, ja seksuaalisuus itsessään on sekin diskursiivisen vallankäytön tuotosta (Butler 2006, 172). Butlerin mukaan Foucault'n sukupuolisuutta rakentava seksuaalisuus ei itseasiassa viittaa seksuaalisuuteen suoraan hetero-, homo-, bi-, tai mihinkään muuhunkaan nyt ymmärtämämme seksuaalisuuteen, vaan se on avoimempi ja monimutkaisempi rakenne, joka on vain muotoutunut noihin nyt tuntemiimme muotoihin diskursiivisen kehityksen mukana (Butler 2006, 172). Hetero- homo- ja biseksuaalisuus muuttuvat käsitteinä ymmärrettäviksi vasta, kun sukupuolen kaksinapaisuus on jo asetettu, sillä ne itseasiassa viittaavat seksuaaliseen haluun joko vastakkaista, samaa, tai molempia sukupuolia kohtaan (Butler 2006, 118–119).

Tämän valossa voimme osoittaa psykoanalyttisen sukupuolen muodostumisen käsityksen ongelmalliseksi. Psykoanalyysin oletamat alkuperäiset, kulttuuria edeltävät bi- ja homoseksuaalisuudet ovat mahdollisia ymmärtää vain ja ainoastaan silloin, kun jo oletamme sukupuolen kaksinapaiseksi. Näin ollen huomaammekin, että nuo "alkuperäiset" seksuaaliset suuntaukset eivät olekaan kulttuuria ja diskurssia edeltäviä ja perustavanlaatuisia, vaan ne ovat vain tuota kaksinapaisuuden diskursii-

vista tuotetta (Butler 2006, 131). Psykoanalyttinen sukupuolen muotoutumisen kertomus onkin itseasiassa osa sukupuolta luonnollistavaa diskurssia (Butler 2006, 131–133).

1.3 Kaksinapaisuuden selitysvoiman puutteet

Vaikka hylkäisimme syystä tai toisesta kaikki nämä aikaisemmat kritiikit essentialistista sukupuolikäsitystä kohtaan, niin tarkan kaksinapainen ja biologialähtöinen käsitys sukupuolesta pysyy yhä selitysvoimaltaan heikkona vaihtoehtona. Kuten todettu, sukupuoleen liittyy suuret määrät sosiaalisia aspekteja, erilaisia toimintatapoja, jotka näyttäytyvät tietyille sukupuolille erityisiltä, mutta joiden linkkiä biologiaan ei ole lainkaan yksinkertaista osoittaa. Jos sukupuolittunut toiminta on vain seurausta biologisen sukupuolen olemuksesta ollen näin myös luonnollista sekä välttämätöntä, niin pienikin poikkeavuus tuosta biologian määräämästä oikeanlaisen toiminnan alueesta on käsitettävissä vain kehitysvirheenä tai sairautena (Butler 2006, 70).

Käytetään esimerkkinä miehillä tyypillisesti suurempaa alttiutta aggressiiviseen käytökseen (Im ym. 2018). Jos väitämme, että miehet toimivat aggressiivisesti, ja hyväksymme tämän biologisesta sukupuolesta johtuvaksi toimintatavaksi, niin joka ikinen lempeä, aggressioton mies, tai aggressiivinen nainen olisi vain virhe vailla selitystä. Toki, tätä voitaisiin selittää muun muassa eroilla testosteronitasoissa, mutta tällainen selitys itseasiassa myöntäisi jo, ettei kaksinapaisuus ole ehdotonta ja tarkkarajaista, vaan sukupuoli on enemmänkin spektri, kenttä, jonne sijoittuminen ei ole yksiselitteisesti sijoittumista vain yhteen tai toiseen kategoriaan. Yksikin nainen, joka on aggressiivisempi, kuin yksikään mies, paljastaa kaksinapaisuuden valheellisen to- tuuspohjan.

Aggressiivisuuden voi tässä esimerkissä korvata millä tahansa toiminnalla tai joukolla toimintatapoja, oli se sitten hoivaavuutta, pianonsoittamista tai mitä vain. Esittämällä väitteen ”sukupuoli x toimii tavalla y” luomme vaatimuksen, joka kaikkien sukupuolta x olevien tulee täyttää. Tämän vaatimuksen toteuttamatta jääminen voidaan selittää tiukan kaksinapaisessa sukupuolijärjestyksessä kolmella tavalla:

- (i) Osoittamalla piirteen toteutumattomuus virheeksi tai muuten selittämättömäksi poikkeukseksi
- (ii) Kieltämällä vaatimuksen täyttämättä jättäneen henkilön kuuluvan sukupuoleen x
- (iii) Myöntämällä, että kaksinapaisuus ei olekaan tarkkarajaista ja itsestään selvää esimerkiksi muuttamalla väite muotoon ”sukupuoli x toimii yleensä tavalla y”, tai lisäämällä uusia sukupuolikategorioita.

Tiukan kaksinapaisen biologisen sukupuolen mallin selitysvoima on näin ollen vajavainen. Vaikka se mahdollistaakin melko päteviä tilastollisia jaotteluja, se ei kykene vastaamaan poikkeavuuksien esittämiin haasteisiin millään tavalla. Tämä malli ei myöskään kykenisi pakenemaan välttämätöntä diskursiivista rakentuneisuuttaan, päinvastoin. Valitsemalla tuon tiukan kaksinapaisen mallin todistaisimme käsityksen olevan nimenomaan historiallisen diskurssin tuote; kollektiivinen päätös uskoa kei-notekoisesti ylläpidettyihin kategorioihin, jotka samalla pyrkivät kätkemään oman rakentuneisuutensa luonnollisuuden verhon taakse.

Tässä vaiheessa on myös oleellista tarkentaa, että Butler ei missään vaiheessa kiellä biologian vaikutusta sinänsä. Hän kieltää vain "biologisen sukupuolen" vaikutuksen ja olemassaolon. Toisin sanoen biologia sinänsä, eli esimerkiksi testosteronitaso voi vaikuttaa ihmisen toimintaan. Biologiaa sinänsä ei tule sekoittaa "biologiseen sukupuoleen", joka on sosiaalinen konstruktio, eli ei biologiaa laisinkaan. Se on joukko yhteen liitettyjä piirteitä ja funktioita, jotka eivät itse asiassa ole toisiinsa liittyviä.⁶

---

⁶ On myös tärkeää huomioida, että biologia ja termistö mitä se tieteenalana käyttää, ei ole neutraalia, vaan yhtä lailla kulttuurisen kaksinapaisen sukupuolikäsityksen värittämää, joka tulee huomioida biologiaan sinänsä vedotessaan.

2 SUKUPUOLEN LUONNE

Sukupuolen käsittäminen ulossuljentaan perustuvana kaksijakoisena biologiaan pohjautuvana järjestelmänä on osoittautunut ongelmalliseksi. Ei näytä olevan yksiselitteistä tai kattavaa tapaa selittää koko sukupuolista olemista puhtaan biologian keinoin. Miltä sukupuoli sitten näyttää? Mistä ja miten se muodostuu? Onko se edes millään asteella todellinen? Sukupuolesta tulee muodostumaan kuva toimintana, aktiivisesti uudelleenmäärittyvänä ja -rakentuvana muodostelmana, jolla ei alkuunkaan ole mitään alkuperäistä olomuotoa. Sukupuoli ei ole muusta maailmasta erillinen, vaan se muodostuu valtavan valtasuhteiden joukon ristivaikutuksessa monisyiseksi kontrolloivaksi mekanismiksi, joka yhtäaikaisesti rajoittaa, ja mahdollistaa inhimillistä toimijuutta.

2.1 Sukupuolen metafysiikka ja identiteetti

Sukupuolten kuvaaminen yhtenäisinä substansseina, jotka on tarkasti rajattu tietynlaisiksi ja toisistaan erillisiksi tuottaa hankaluuksia. Rippumatta siitä, ovatko nämä hankaluuksia feministisen politiikan pyrkimyksille rikkoa sukupuolia koskevia stereotypioita ja yhteiskunnallisia rajoituksia, tai pyrkimykselle ymmärtää sukupuolen ontologista luonnetta poliittisista tavoitteista riippumattomista syistä, ei niitä voida ohittaa. Vaikka sukupuoli ei olekaan vain vaihtelua kahden yksiselitteisen vaihtoehdon välillä, ei se ole myöskään täysin epäkoherentti tai epäjatkua kokonaisuus, jossa mistä tahansa voi tulla mitä tahansa (Butler 2006, 79). Butler tarjoaakin uuden käsityksen sukupuolen ontologiasta, joka selittää siihen liittyvää näennäistä epävakautta.

Lähtökohtana ymmärrykselleen sukupuolen ontologisesta luonteesta Butler ottaa kritiikin käsitykselle siitä, että olisi olemassa jokin alustava persoona, identiteetti, toimiva ihmissubjekti, joka on ymmärrettävissä ilman sukupuolta. Tämä oletus siitä, että ihmisellä olisi jokin perustavampi identiteetti ennen sukupuolta, sekä sosiaalisia suhteita, jotka muodostavat tämän position, on Butlerin mukaan virheellinen, sillä

henkilö tulee ymmärretyksi henkilönä, toimivana yksilönä vain sukupuolitettuna olentona. Toisin sanoen ihmisen identiteetistä ei voida puhua ennen sukupuoli-identiteettiä, sillä sukupuoli on yksi niistä lähtökohdista, joka alkujaan muodostaa ihmisen identiteetin. (Butler 2006, 68; Butler 2011, 167.)

Sukupuoli ei siis ole ainoa identiteettiä rakentava elementti, vaan palanen, joka on välttämätön osa nykyistä kulttuurista ihmiskäsitystämme. Ihminen ymmärretään toimivana yksilönä vain sukupuolitettuna. Ei ainoastaan sukupuolensa kautta, vaan ainoastaan silloin, kun sukupuoli osana muita palasia otetaan huomioon yksilön identiteettiä ja toimijuutta muodostavana palasena.

Butlerin mukaan ihmisen identiteetin muodostumista käsitellään filosofisessa keskustelussa käytännössä aina lähtökohdista, missä ihmisen identiteetti, hänen itsenäinen subjektiivuutensa, pyritään määrittelemään jonkin sisäisen ominaisuuden kautta, joka tuottaa ”persoonan itseidenttisyuden jatkuvuuden” (Butler 2006, 68). Butler kääntää tämän ylösalaisin, ja lähtee tarkastelemaan kysymystä siitä, miten itseidenttisyys itseasiassa seuraa sukupuolta sääntelevistä käytänteistä, ja miten ihmisen identiteetin jatkuvuus, hetkestä toiseen samana pysyvyys, on sosiaalisesti ylläpidetty joukko normeja kulttuurisesti ymmärrettävästä henkilöstä (Butler 2006, 68–69). Jos sukupuoli on tällainen ihmisen identiteettiä perustavanlaatuisesti muodostava tekijä ja otamme huomioon aiemmin esitetyn Foucault’n näkemyksen, jonka mukaan seksuaalisuus ja halu ovat osa sukupuolta muodostavaa valtarakennelmaa (Foucault 1990, 39), niin tällöin identiteetin muodostuksen taustalla on valtavat määrät sosiaalisia vaikutus- ja valtasuhteita.

Ymmärrettävissä olevat identiteetit, joilla siis on jatkuvuuden piirre ovat aina sukupuolitettuja. Ymmärrettävissä olevat sukupuolet ovat taas tuota Foucault’n mallia mukailten muodostettu siten, että erilaiset toimintatavat, seksuaaliset halut ja toiminnot on liitetty yhteen sukupuolia määrittäviksi parametreiksi. Tällaisessa diskursiivisessa kehikossa sukupuoli näyttäytyy näiden piirteiden ja halujen syynä, ja ymmärrettävät sukupuolet vaativat välttämättä näiden olevan toisiinsa liittyviä. Sukupuolet on siis muodostettu diskursiivisesti valikoimalla tiettyjä anatomisia piirteitä sekä seksuaalisia toimintoja, ja koottu ne sukupuoliksi, jotka sitten näyttäytyvät halun, ja erilaisten sosiaalisten hierarkioiden syynä.

Koska sukupuoli on muodostettu valikoimalla erinäisiä anatomisia piirteitä ja seksuaalisia funktioita osaksi sitä, perustuu se välttämättä myös ulossuljentaan. Olakseen olemassa nämä kulttuurisesti ymmärrettävät sukupuolitettut ruumiit vaativat tiettyjen olemisen tapojen ja asioiden rajaamisen ulkopuolelleen (Butler 2006, 225). Nämä ulkopuolelle jäävät sukupuoli-identiteetit ovat nykyisessä kulttuurisessa kontekstissämme sellaisia, joissa seksuaalinen halu ei seuraa⁷ niin biologisesta kuin sosiaalisestakaan sukupuolesta. (Butler 2006, 69–70.) Kuten Foucault’a soveltaen olemme

---

⁷ Seuraaminen viittaa tässä välttämättömyyteen. Sukupuoli on kulttuurisesti sellaiseksi rakennut, että heteroseksuaalisuus nähdään välttämättä osana sitä. Tässä mielessä heteroseksuaalisuuden täytyy seurata sukupuolesta.

jo oppineetkin, niin seksuaalisen halun heteroseksuaalisuus on osa ymmärrettävien sukupuolten muotoutumista. Kun tuota heteroseksuaalisuuden välttämättömyyttä rikotaan, näyttäytyy henkilön sukupuoli, ja näin ollen myös tämän koko identiteetti kulttuurisesti epäkoherentilta.⁸

On kuitenkin oleellista huomioida, että näiden Butlerin teoksien julkaisusta on kulunut jo kolme vuosikymmentä. Tänä aikana ei-heteroseksuaalisista seksuaalisuuksista on tullut ainakin länsimaisessa kontekstissa hyväksytympiä, ja heteroseksuaalinen halu ei enää toimikaan samalla tapaa sukupuolta määrittävänä normina. Seksuaalisuutta toki edelleen säännellään, eikä heteroudesta poikkeaminen ole vailla sosiaalisia ja fyysisiä seuraamuksia, mutta sukupuolten rajapinnat ovat liikkuneet, eivätkä ne ole enää yhtä vahvasti liimaantuneet heteroseksuaalisuuteen.

Diskursiivisesti rakentunut sukupuoli ei ole koskaan täysin pysähtynyt paikalleen, kuten normista poikkeavien seksuaalisuuksien laajemmasta hyväksymisestä voidaan nähdä. Sukupuoli on jatkuvasti uudelleen muotoutuva loputtoman neuvottelun kenttä (Butler 2006, 238). Se, mitä ymmärrämme tietyn sukupuolen toiminnaksi, on jatkuvan uudelleenneuvottelun kohteena, ja jos se näyttääkin jähmettyvän, niin pysyy se paikallaan vain aktiivisella sosiaalisten käytänteiden ylläpidolla, joka on osa tuota neuvottelun prosessia. (Butler 2006, 90–91.) Sukupuoli onkin luonteeltaan aktiivista toimintaa, jota ei ole olemassa ilman tai ennen tuota toimintaa (Butler 2006, 79–80, 234).

Sukupuoli ei kuitenkaan ole täysin vapaata tekemistä, sillä sukupuoli on aina rakentunut aiemman sosiaalishistoriallisen toiminnan päälle. Tämä aiempi diskursiivinen kehitys muodostaa raamit, joiden sisälle sukupuolinen toiminta rajoittuu. Sukupuoli on performatiivista, toisin sanoen rakentunutta, esityksellistä. (Butler 2006, 233.) Se ei siis ole mikään alkuperäisen olemisen muoto, vaan säännelty diskursiivisesti muodostunut normijoukko, jota pyritään matkimaan ja uusintamaan. Sukupuoli on siis aina tietynlaista alkuperäisen olemisen teeskentelyä. (Butler 2006, 231–232). Tämä normien uusintaminen johtaa sukupuolen jatkuvuuteen ja pysyvyyteen, jota ilman se lakkaisi olemasta (Butler 2006, 234; Butler 2011, xii–xiii, 164).

2.2 Performatiivisuus

Olemme jo todenneet, että ihmissubjektia ei voida ymmärtää ilman sukupuolittamista. Ihmisen toiminta muuttuu kulttuurisesti ymmärrettäväksi vasta, kun sitä tarkastel-

---

⁸ Butler ei tarkenna millä tavalla kulttuurinen ymmärrettävyys määrittyy, mutta viittaa usein vastaavissa yhteyksissä hegemoniseen kulttuuriin ja sen sisältöihin (ks. Butler 2006; Butler 2011). Kenties kulttuurinen ymmärrettävyys pitäisikin ymmärtää hegemonisen kulttuurin normeihin mukautuvuutena. Seuraavissa luvuissa käsittelemme tämän kulttuurin ja täten myös ymmärrettävyyden normien muutosta ja liikettä tarkemmin.

laan sukupuolitettun linssin läpi. Käytetään esimerkkinä ensimmäisessä luvussa mainittua hameisiin pukeutumista. Lause "x pukeutuu hameeseen" ei vielä kerro toiminnasta tarpeeksi, että voisimme kattavasti kertoa toiminnan sisältämistä merkityksistä. Kuitenkin, kun asetamme lauseeseen x:n tilalle sukupuolen "mies", muuttuu se käsitteittäväksi, tässä tapauksessa maskuliinisen normiston vastaiseksi toiminnaksi. Vastaavasti jos x:n tilalle asetetaan "nainen" on toiminta ymmärrettävissä normiston myötäisenä, feminiinisen ihanteen mukaista. Vaikka kaikki toiminta ei olekaan ilmiselvän sukupuolitettua, niin tarkastellessamme inhimillistä toimintaa laajana tekojen sarjana tai joukkona, ei kokonaisuutta, tuon ihmisen identiteettiä, toimijuutta voida käsittää irrallaan sukupuolesta.

Butler lanseeraa "performatiivisuuden" termiksi selittämään tätä sukupuolitettua toimijuutta. Performatiivisuuden perusajatus esityksellisyytenä tuli jo ilmi edellisen alaluvun lopussa, mutta sen lähempi tarkkailu on tarpeen konseptin ollessa monisyisempi, kuin se aluksi saattaa vaikuttaa. Performatiivisuus ei ole pelkästään toimintaa, joka muodostaa sukupuolta; se muodostaa koko ihmissubjektia. Sukupuolitaminen on välttämätön osa ihmisen identiteetin muodostumista, sen tehdessä hänestä kulttuurisesti ymmärrettävän (Butler 2006, 69).

Identiteetin ollessa käytännössä sama asia, kuin ihmisen oleminen itsenäisenä subjektina, erillisenä ja erotettavana muista olioista, ei ihmistä voida käsittää toimivana subjektina ilman sukupuolta. Kun sukupuoli on tällä tavoin osa koko ihmissubjektia muodostavaa kokonaisuutta, ja huomioidaan se, että sukupuoli myös rajaa ihmiselle mahdollista toimintaa normeihin, niin nähdään performatiivisuus sinä, mitä se on. Performatiivisuus yhtä aikaa mahdollistaa ihmisen subjektiivisuuden, toimijuuden, ja rajaa tuon toimijuuden mahdollisuuksien aluetta (Butler 2011, 139; Butler 2006, 237). Toiminnan mahdollisuuksien rajaaminen luo pohjan, jonka päälle uusi kulttuurisesti ymmärrettävä toiminta voi rakentua (Butler 2011, 139). Kaikki sukupuolen toistot, uusintamiset eivät ole kulttuurisesti ymmärrettäviä, jos ne eivät asetu aiemman diskurssin asettamiin raameihin, sen rajaamaan sallitun toiminnan kehikkoon (Butler 2011, 139).

Kuten todettu, sukupuoli ei ole välttämättä sellaista mitä se on nyt, vaan se on jatkuvan uudelleen neuvottelun kohteena. Normit voivat siis muuttua, ja se, mikä on tällä hetkellä suljettu kulttuurisen ymmärrettävyyden ulkopuolelle, ei ole sitä välttämättä. Se, mikä nyt on normien ulkopuolella voi joskus olla ollut ymmärrettävää, tai voi se myös tulla ymmärrettäväksi. Mutta miten tämä sukupuolinormiston uudelleen neuvottelu sitten tapahtuu?

Sukupuolen ollessa luonteeltaan diskursiivinen, performatiivinen rakenne, myös sen uudelleen neuvotellut muodot syntyvät aktiivisesta toiminnasta ja toistoista. Butlerin mukaan performatiivisuuden muuntava voima tuossa neuvottelussa syntyy epäonnistumisesta täyttää sukupuolinormeja (Butler 2006, 107, 236). Epäonnistuminen tuon normatiivisen ihanteen täyttämässä on itseasiassa välttämätöntä.⁹ Ei ole

---

⁹ Epäonnistuminen normien täyttämässä ei ole välttämättä virhe, tai pieleen mennyt yritys. Epäonnistuminen tulee ymmärtää epäonnistumisena sukupuoli-ihanteen näkökulmasta. Ihanne

mahdollista täyttää sukupuolinormeja täydellisesti, ja tämän välttämättömän epäonnistumisen toistuminen johtaa ihanteen siirtymiseen pois paikaltaan ja uuden normiston muotoutumiseen tuoksi luonnollistetuksi "alkuperäiseksi" sukupuoleksi (Butler 2006, 242–242).

Muutos ei kuitenkaan tapahdu pelkän yksilön toiminnan seurauksena, vaan se muodostuu hitaasti, lukuisista kollektiivisista toisin toistamisista, toisin tekemisestä (Butler 2006, 235; Butler 2011, xii–xiii). Koska sukupuoli rakentuu kollektiivisesti kokonaisen yhteisön toiminnasta, normit eivät muutu aina niin, kuin voisi olettaa, vaan toisin toistamisen seuraukset saattavat olla myös odottamattomia (Butler 2006, 170). Normien muuttamista tietynlaisiksi on tämän sukupuolen yhteisöllisen luonteen vuoksi mahdotonta suunnitella tarkasti. Jokin toisin toistamisen tapa saattaa aiheuttaa vastareaktion, joka vesittää sen muutosvoiman, tekee muutosvoimasta odotettua vahvemman, tai suuntaa tuon voiman johonkin aivan muualle.

Normeja on mahdoton täyttää, mutta muutokset sukupuolinormeissa eivät ole täysin selitettävissä epäonnistumisella täyttää normia. Normit ovat myös itse epätäydellisiä. Sukupuolinen oleminen ja sukupuoleksi tuleminen vaatii säänneltyjä ja toisistaan erillisiä feminiinisyyden ja maskuliinisuuden kategorioita.¹⁰ Ne eivät tyhjentävästi kuvaa sukupuolista olemista, ja eivät näin kykene kuvaamaan kattavasti sitä sukupuolista joukkoa, jota väittävät kuvaavansa. Normit eivät myöskään ole täysin pitäviä, kuten olemme jo aiemmin todenneet, vaan ne ovat monin paikoin päällekkäisiä. (Butler 2011, 140.)

Normit ovat luonteeltaan pakottavia, ne muovaavat ihmisiä ja ihmiskehoja mukaisekseen ja väittävät kuitenkin vain kuvaavansa ihmisruumiita (Butler 2006, 234; Butler 2011, 139–140). Normin noudattamatta jättäminen on aina kulttuurisesti rangaistava teko ja siitä seuraa erilaisia rangaistuksia, oli se sitten fyysistä väkivaltaa, syrjintää tai jotain muuta (Butler 2006, 234). Normien seuraamattomuudesta päätyy siis tavalla tai toisella yhteiskunnan marginaaleihin.

Näin sukupuolet eivät siis ole yksiselitteisiä, yhtenäisiä kategorioita. Ne ovat eläviä, jatkuvassa liikkeessä olevia joukkoja. Ne limittyvät toistensa päälle, rikkovat omia normatiivisia rajojaan, ja näin neuvottelevat jatkuvasti asemistaan ja merkityksistään. Sukupuolilla ei siis ole mitään tarkkoja rajoja, joihin ne tosiasiallisesti asettuisivat, vaan ne sisältävät valtavan moninaisen joukon erilaisia sukupuolina olemisen tapoja. Osa näistä tavoista lähestyy sukupuolen kulttuurisia ihanteita, kun taas osa irtautuu niistä, pakoillen kulttuurisesti ymmärrettyjä ja hyväksytyjä toimintatapoja.

---

vaatii kaikilta kuuliaisuutta ja itsensä noudattamista (Butler 2006, 234; Butler 2011, 139–140). Noudattamatta jättäminen, oli se sitten tietoista ihannetta vastaan rikkomista tai ei, on aina ihanteen näkökulmasta epäonnistuminen noudattaa sitä.

¹⁰ Kategorioiden ei itseasiassa tarvitse olla nimenomaan "feminiinisyyttä" ja "maskuliinisuutta", vaan joukkoja voi teoriassa olla miten suuri joukko tahansa erilaisia säänneltyjä, toisistaan erillisiä kategorioita. Yhtä hyvin kategoriat voisivat olla a, b ja c, joihin ihmiset jaotellaan kengän koon mukaisesti. Ryhmään a kuuluvat kaikki, joiden kengän koko on alle 38, b:hen kaikki 38 ja 42 välillä, ja c:hen koon 42 ylittävät. Oleellista on, että sukupuoli vaatii toisensa ulossulkevat, säännellyt kategoriat.

2.3 Ruumis ja kehollisuus

Olen tähän asti keskittynyt sukupuolen kulttuuriseen rakentuneisuuteen, mutta Butler painottaa myös ruumiin merkitystä. Sukupuolet, ja näin myös sukupuolitettut kehot ovat Foucault'n mukaan syntyneet diskursiivisesti valikoimalla erinäisiä anatomisia piirteitä sekä seksuaalisia toimintoja ja käytänteitä ja kokoamalla ne yhteen luoden sukupuolten kategoriat (Foucault 1990, 154). Butlerin mukaan sukupuolet kuitenkin muodostuvat huomattavasti laajemmassa valta-asemien muodostelmassa, missä muun muassa, monen muunkin valtarakenteen ohella, rodullistaminen ja luokka rakentavat sukupuolta (Butler 2006, 238–239; Butler 2011, 123).¹¹

Vaikka sukupuoli, ja sukupuolitettut ruumiit ovat rakentuneet performatiivisesti diskurssin tuloksena, ei se tarkoita, että ruumis olisi täysin vailla merkitystä. Päänvasto ruumiin merkitys on valtava, erityisesti kun lähes poikkeuksetta sukupuoli on ensimmäinen asia, mikä vastasyntyneelle lapselle määrätään. Sukupuoli on näin välttämättä osa koko ihmishenkilön muodostumista, ensimmäinen identiteettiä muodostava palanen, joka erottaa lapsen muista ja jolla tämä muuttuu "siitä" "häneksi" (Butler 2011, xvii). "Ei poika, vaan tyttö", on ulossuljenta, joka laittaa liikkeelle valtavan sarjan erilaisia tapahtumia, toimia, joilla lapsesta pyritään tekemään hänen sukupuolensa (Butler 2011, xvii).

Sukupuoli määrätään lapselle nimenomaan hänen ruumiinsa perusteella. Ruumis on näin ollen eräällä tapaa "pohjimmainen" sukupuolen osa. Pohjimmainen se ei ole siinä mielessä, että se olisi absoluuttinen tai muuttumaton, vaan siinä, että ruumiin perusteella hänet asetetaan sosiaalkulttuuriseen lokeroon, mikä tämän tulee täyttää, ja jonka kautta hän tulee kulttuurisesti ymmärretyksi inhimillisenä olentona. Ruumiin ollessa diskursiivisesti muotoutunut joukko toisiinsa liittymättömiä piirteitä ja ominaisuuksia, on sen mahdollista muuttua toisenlaiseksi tuon diskurssin seurauksena.

Näin ruumiin merkitys alkaa hahmottua; se on välttämätön ja perustavanlaatuisen osa ymmärrettävän sukupuolitettun ihmishenkilön muodostumista, mutta käsitys ruumiista ei ole välttämättä sitä, mitä se on nyt. Ruumiin rajat eivät ole lopulliset, vaan ne elävät, ovat jatkuvasti neuvottelun kohteena, kuten sukupuoli muutenkin (Butler 2011, 64). Butler antaa diskursiivisuudelle valtavan voiman, ja väittääkin, että ruumista ei ole lainkaan olemassa vailla psyykettä (Butler 2011, 36–37). Psygyke on Butlerille verrannollinen mieleen ja sieluun, jonka hän näkee foucault'laisittain olevan normatiivinen ideaali, joka muovaa ruumista ja materialisoi sen (Butler 2011, 9). Toisin sanoen psyyke, tai sielu on diskursiivisesti muotoutunut, vallan värittäjä ja siten diskursiivinen rakenne, joka on merkittävä ruumista muovaava väline (Butler 2011, 9, 36–37).

---

¹¹ *Hankala sukupuoli* -teoksen viitatussa kohdassa Butler puhuu feministisestä subjektista, joka täydentyy noilla kategorioilla, mutta Butler laajentaa tätä ajatusta toisessa viitatussa kohdassa nimenomaan siten, että sukupuolta ei voi ymmärtää ilman ainakin osaa näistä kategorioista. Puhun näiden eri kategorioiden yhteisvaikutuksista enemmän luvussa 3.3.

Butler näyttää siis kieltävän koko ruumiin olemassaolon vailla diskurssia. Jää kuitenkin epäselväksi, tarkoittaako Butler todella, että tuota ulottuvaista massaa, jota voisimme kutsua esimerkiksi ”ruumiiksi sinänsä”, ei olisi olemassa ilman diskurssia, ilman kieltä¹². Butler kuitenkin kieltää muissa tilanteissa kielen absoluuttisuuden ja vastustaa kielen ymmärtämistä ainoana todellisuutta muodostavana deterministisenä välttämättömyytenä (Butler 2011, xii, xv–xvi; Butler 2006, 241). Tämä muu konteksti huomioon ottaen näyttääkin siltä, että kun Butler sanoo, ettei ruumista ole olemassa ilman kieltä, tarkoittaa hän ruumista kulttuurisesti ymmärrettävänä.

Näin luettuna tuo väite ruumiin olemattomuudesta kielestä irrallisena ei tarkoita sitä, että ruumiit kirjaimellisesti muuttaisivat muotoaan kielen voimasta laajentuen, kutistuen tai vääntyen. Tämä käsitys tarkoittaa sitä, että kulttuuriset merkitykset ja tarkoitukset, joita annamme ruumiille ja niiden osille muuttuvat. Ruumiille mahdollistuu tuon muutoksen avulla erilaisia olemisen ja tekemisen tapoja samalla, kun joi-takin ruumiinosia ja toimintoja voidaan alkaa korostamaan kulttuurisesti hyväksyttävällä tavalla eri tavalla kuin nyt. Toisin sanoen nuo monet olemisen tavat ovat olleet ruumiille teoreettisesti mahdollisia koko ajan, mutta normien muutoksessa ne tulevat kulttuurisesti mahdollisiksi toteuttaa.

Näin ruumiiden rajat muuttuvat, vaikka ulottuvainen massa, ”ruumis sinänsä”, ei itsessään muuttuisikaan. Ruumis on siis mahdoton ymmärtää irrallaan diskurssista, eikä näin ole mielekäästä puhua esidiskursiivisesta ruumiista tai ”ruumiista sinänsä” irrallaan diskurssista. Tuollainen ei-diskursiivinen ruumis ei ole millään ihmiselle merkittävällä tavalla olemassa, eikä ruumis ole mikään subjekti, joka olisi mahdollista erottaa maailmassa ilman kieltä. Ruumis on olemassa vain diskurssin seurauksena, eikä näin ollen ruumista sinänsä ole siitä irrallisena, mutta tuo ulottuva massa on kielestä riippumatta olemassa, se ei vain ole ruumis, vaan massaa vailla merkitystä, identiteettiä, ja nimeä. Biologinen sukupuoli ja ruumis ei siis ole ymmärrettävissä irrallaan siitä sääntelevistä normeista, vaan näiden pakottava sääntely tekee ihmisestä ymmärrettävän sukupuolena (Butler 2011, xii).

Butlerin näkemys sukupuolesta on myös kritisoitu. David Hester on esittänyt vaihtoehtoista lähestymiskulmaa, jossa ”biologinen” sukupuoli saa suuremman roolin. Hester väittää, että sosiaalinen sukupuoli vaatii vakaana ylläpidetyn biologisen sukupuolen ollakseen olemassa. Hän esittää tämän väitteen perusteeksi tavan, jolla vastasyntyneet intersukupuoliset lapset pakotetaan kirurgisesti anatomialtaan sukupuolibinääriin sopiviksi. Hesterin mukaan tämä osoittaa, että biologisen sukupuolen ylläpitäminen vakaana ja kaksinapaisena on välttämätöntä sosiaalisen sukupuolen

---

¹² Muistutuksena totean Butlerin tarkoittavan kielellä avointa symbolien järjestelmää, jolla kulttuuriset merkitykset asetetaan (Butler 2006, 241). Kieli ei ole siis pelkästään puhuttua kieltä, vaan myös eleitä, tapoja toimia, pukeutua tai muuten tyylitellä kehoa. Kieli ei ole Butlerille myöskään yksinkertaisen deskriptiivistä, asioita kuvaavaa ja nimeävää, vaan kieli myös rakentaa ja muotoilee asioita, joita se kuvaa (Butler 2006, 239–241).

olemassaololle, ja että tämän vakauden ylläpito vaatii aktiivista toimintaa, jotta sosiaalinen sukupuoli voi toimia. Hän asettuikin sanomaan Butlerin vastaisesti, että sosiaalinen sukupuoli olikin kaiken aikaa biologista sukupuolta. (Hester 2010.)

Tämä näkökulma tosin lähtee jo itsessään virheellisestä oletuksesta, että konstruktivistinen ymmärrys sukupuolesta olettaisi jonkin essentiaalisen vakaan biologisen sukupuolen. Butler nimenomaan on kieltänyt tuon biologisen sukupuolen essentiaalisuuden, ja todennut sen luonnollisuuden olevan diskursiivisesti muodostunut illuusio, kulttuurinen muotti johon ihminen pakotetaan (Butler 2006, 56). Butler on nimenomaan todennut ruumiin rajat muuttuviksi ja aktiivisesti ylläpidetyiksi. Ainoa asia, mitä Hester tällä kriittisellä lähestymistavallaan saavuttaa, on toinen muotoilu täysin samasta performatiivisuuden teoriasta. On sukupuolen luonteen kannalta yhdentekevää asettaako biologisen vai sosiaalisen sukupuolen ensisijaiseksi vaikuttavaksi tekijäksi, jos kuitenkin kummassakin teoriassa biologinen ja sosiaalinen sukupuoli ovat määritelmällisesti samaa asiaa, konstruoitua, diskursiivisin toistoin ylläpidettyä järjestelmää.

Jos vakaa biologinen sukupuoli on välttämätön sosiaalisen sukupuolen olemassaololle, mutta tuota vakautta ylläpidetään kulttuurisin käytännöin, joilla intersukupuoliset lapset pakotetaan sukupuolibinäriin, niin alkupisteen voi aina palauttaa kehämäisesti takaisin biologisesta sosiaalisesta ja sosiaalisesta takaisin biologiseen. Todellinen alkupiste olisi mahdollista löytää vain palaamalla tuon historiallisen ketjun alkupisteeseen palaamalla aina sukupolvi kerrallaan hetkeen, jossa lapsi sukupuoliteetaan, tarkastelemalla normeja, jotka muodostavat tuon sukupuolittamisen perusteet, tarkastella miten nuo normit ovat muodostuneet ja millä perusteilla edellinen ja taas edellinen sukupolvi on sukupuolitettu ja miten niihin vaikuttaneet normit ovat muotoutuneet. Ilman tuon alkupisteen tietämistä biologisen ja sosiaalisen sukupuolen ensisijaisuuden asettaminen on pelkkää merkityksetöntä semantiikkaa, noiden kahden näennäisen puolikkaan ollessa samaa sosiaalista konstruktiota. Tässä mielessä suomenkielinen termi sukupuoli, joka viittaa niin sosiaaliseen (gender) kuin biologiseenkin (sex) sukupuoleen on erittäin toimiva sen tehdessä tuon jaon jo itsessään mielettömäksi, millaiseksi se onkin nyt paljastunut.

3 BUTLERIN SUKUPUOLIKÄSITYSTEN REUNAMILLA

Nyt kun alamme käsittää sukupuolen luonteen, voimme lähteä tarkastelemaan tämän käsityksen rajoja. Mikä kaikki todella vaikuttaa sukupuolen muotoutumiseen? Voidaan kysyä, miten sukupuolta voidaan tehokkaasti muuttaa. Miten toimimalla feminismi voi saavuttaa mahdollisimman suuren vaikuttavuuden? Miten sukupuolta voidaan muovata siten, että se on mahdollisimman vähän sortava, pakottava ja väkivaltainen? Onko sukupuoli jossain muodossa välttämättömyys, vai voidaanko se purkaa täysin?

3.1 Butlerin kumouksen tavat

Miten sukupuolta sitten voidaan muuttaa tai purkaa? Butlerin mukaan koko sukupuolijärjestelmän purkaminen on mahdottomuus. Sukupuolen ollessa diskursiivinen valtarakenne, vaatisi sen totaalinen purkaminen ja siirtymä sukupuolettomaan yhteiskuntaan Butlerin mukaan itse vallan purkamista. Butler ei näe tuota vallan purkamista mahdollisena, vaan hänen mukaansa valtaa voidaan vain käyttää uudelleen, kääntää se toimimaan toisin. Sukupuolen purkaminen vaatisi hänen mukaansa diskursseista irtautumista. (Butler 2006, 212.)

Toisin sanoen Butler näkee, että sukupuolijärjestelmää itseään ei voida kaataa, mutta sitä voidaan muuttaa vapaampaan, sallivampaan suuntaan, pois päin patriarkaattisesta, mieskeskeisestä järjestelmästä. Nykyinen sukupuolijärjestys on siis mahdollista kumota, vaikka koko sukupuolta ei voitaisikaan hävittää. Tähän muutostyöhön Butler tarjoaa muutamia keinoja, sekä varoituksia mahdollisista sukupuolta paikalleen jähmettäväistä toimintatavoista, joita feministien kannattaa pitää silmällä.

Nyt kun olemme käsitelleet sukupuolen luonnetta, ja käsitämme sen monisyistä olemusta, sukupuolten päällekkäisyyttä, moninaisuutta ja muuttuvaisuutta, on ilmi selvää, että mikään yksi näennäisen yhtenäinen joukko "naiset", joille feminististä politiikkaa tehdään ei riitä sen pohjaksi, aivan kuten Butler on todennutkin jo *Hankala*

sukupuoli -teoksen alussa (Butler 2006 48–54). Tuleekin keskittyä yksittäisten ryhmien sijaan periaatteisiin, joilla sortoa voidaan jatkuvasti haastaa, ja jotka mahdollistavat sukupuolen moninaisuuden ja muuttuvuuden tunnistamisen.

Hylkäämällä ”naiset” joukkona, jolle feminististä politiikkaa tehdään, voidaan ottaa huomioon sellaisia identiteetti-positioita, jotka eivät asetu sukupuolienormien mukaisesti kaksijakoon ja jotka eivät täytä minkään mielivaltaisen sukupuolijaon periaatteen vaatimuksia tietyille ryhmälle. Hylkäämällä perusoletuksen ”naisista” yhte-näisenä joukkona feministisen politiikan välttämättömänä keskiönä, voimme jatku-vasti kysyä, mikä joukko suljetaan diskurssin ulkopuolelle.¹³ Kenen ääni ei ole kuulu-villa? Minkälaiset ihmiset saavat olla olemassa, ja ketkä eivät? Mikä estää vaihtoehtoi-sia sukupuolisia olemisen tapoja muodostumasta? (Butler 2006, 244–247; Butler 2011, 4–5.) Näin voidaan varmistaa, että feminismi ei jähmety paikalleen, eikä tasa-arvon tavoittelu pysähdy siihen, kun saavutetaan tuon luonnollistetun ”naiset” joukon rajat, vaan voidaan aktiivisesti etsiä seuraavia sortavia rajapintoja, mihin puuttua.

Butler kuitenkin kieltää mahdollisuuden sellaiseen tulevaisuuteen, jossa dis-kurssi ei sulkisi ulos mitään sukupuolisen olemisen tapoja (Butler 2006, 212, 244). Dis-kurssi itseasiassa vaatii Butlerin mukaan aina ulossuljentaa, erontekoa (Butler 2011, 25, 140–142). Jos väitämme, että diskurssin ulkopuolelle ei jää mitään olemisen tapoja, riskeeraamme luonnollistavamme ja jähmettävämme sukupuolen paikalleen (Butler 2006, 244). Näin loisisimme jälleen uuden normatiivisen kehyyksen, joka väkivaltaisesti pakottaa ihmisruumiit rajoittaviin kategorioihin ja esittää itsensä luonnollisena, vält-tämättömänä, ehdottomana sukupuolijakona, jonka ulkopuolella ei ole mitään.

Butler toteaaakin, että diskurssin ulkopuolisia olemisen tapoja ei pidä käsittää jo-nain tavoitettavana asiana, vaan mahdollisuuden horisonttina. Horisonttina, jota tulee tavoitella, mutta joka ei ole koskaan täysin saavutettavissa. (Butler 2006, 244.) Tämän vuoksi tuo jatkuva pohdinta siitä, mitä tarkoittaa olla ”nainen” tai mitä tarkoittaa olla sukupuolta yleensäkin, on niin tärkeää feminismin jatkuvalla hyödyllisyydelle.

Tähän jatkuvaan pohdintaan siitä, mitä tarkoittaa olla ”nainen”, mitä tarkoittaa olla ”queer”¹⁴ liittyy Butlerin mukaan myös vahvasti disidentifikaatio, eli identifikaatiosta kieltäytyminen, tai identiteetistä irtautuminen (Butler 2011, 130, 172–175). Juuri disidentifikaatiolla, eli kieltäytymällä rajoittavista normatiivisista sukupuoli-identi-teeteistä voidaan noille normeille asettaa haasteita, voidaan kyseenalaistaa niiden ra-joja ja löytää uudenlaisia tapoja olla jotakin identiteettiä (Butler 2011, xii–xiv). Femi-nistinen projekti sukupuolisen sorron purkamiseksi ja tasa-arvon saavuttamiseksi

---

¹³ Diskurssin ulkopuolelle jättäminen ei ole todellista ulkopuolelle jättämistä, sillä olemassa oleva, eli ymmärrettävissä ja ajateltavissa oleva vaatii yhtä lailla tuon diskursiivisen ulkopuolen rakentamisen, jota vasten kulttuurisesti ymmärrettävä, diskurssin sisäinen rakentuu. Sukupuolen ulkopuolelle suljetut olemisen tavat ovat siis olemassa, mutta niitä ei ole hyväksytty sukupuolisen subjektin piirteiksi ja tavoiksi. (Butler 2011, xii–xiii.)

¹⁴ Queer näyttää Butlerilla viittaavan sellaisiin sukupuolisen ja seksuaalisen olemisen tapoihin, jotka eivät ole heteronormatiivisuuden tai kaksinapaisen sukupuolienormin mukaisia tai pyrkivät haastamaan näitä järjestelmiä. Se ei ole yhtä tarkkarajainen, kuin esimerkiksi termit, ”homo”, ”lesbo” ja ”bi” (Butler 2011, 174–175.)

saattaakin siis vaatia jatkuvaa kieltäytymistä normatiivisista identiteeteistä, jotka rajoittavat henkilön tapoja toimia, olla, ja ajatella.

Feminismi vaatii tämän myötä uudenlaista sanastoa, jolla identiteettejä ja toimintaa voidaan kuvata (Butler 2006, 196). Nykyinen käytetty kieli toiminnasta ja tunteista on monin paikoin sukupuolia luonnollistavaa, itsensä alkuperäisenä esittävää (Butler 2006, 167). Tällaisen kielen raameissa on mahdotonta kuvata inhimillistä olemista pätevästi ilman sukupuolta, tai silloisesta normista eroavana. Tällainen kielenkäyttö näyttää vain epäkoherenttina, järjettömänä, merkityksettömänä puheena.

Normien täyttämässä epäonnistuminen on jo aiemmin listattu yhtenä muutoksen keinona. Tämän lisäksi Butler tarjoaa yhtenä kumouksen keinona myös parodiaa. Parodia sukupuolesta, esimerkiksi dragin keinoin voi paljastaa sukupuolen luonnollistetun luonteen. Esittämällä sukupuolta parodisesti ja liioittelemalla voidaan paljastaa sen luonnollistettu ja rakentunut olemus, sen absurdius. Parodia ei tosin ole välttämättä kumouksellista, vaan voi se tietyissä tilanteissa vain uusintaa olemassa olevia naisvihamielisiä rakenteita. Ollakseen kumouksellista parodian tuleekin paljastaa sukupuolen performatiivinen rakentuneisuus. (Butler 2006, 232–233.)¹⁵

3.2 Sukupuolen purkautumisen mahdollisuus

Butlerin näkökulmaa on kuitenkin syytä myös tarkkailla kriittisesti. Vaikka olisikin niin, kuten luultavasti onkin, että diskurssi on välttämättä ulossuljentaan perustuvaa, kuten Butler väittää, ei tämä vielä tarkoita, että sukupuolien totaalinen purkautuminen olisi mahdottomuus. Butler näyttää ajattelevan, että sukupuoliero on jotenkin välttämätön diskursiivinen eronteko (Butler 2006, 212). Tätä hän ei kuitenkaan perustele kovinkaan pätevästi, jos lainkaan. Vaikka onkin varmasti totta, että jotkin olemisen tavat ovat välttämättä suljettu diskurssin ulkopuolelle, jotta tuo kyseinen diskurssi kykenee olemaan olemassa, ei ole mitään takeita siitä, että tuo diskurssista ulossuljettu alue olisi jotenkin sukupuolista olemista.

Tällä tavoin Butler itse asettaa diskurssin välttämättömäksi ulkopuoleksi sellaisen maailman, jossa sukupuoli purkautuisi kokonaan. Hän toimii näin itse sen sukupuolen totalisoivan, jähmettävän, luonnollistavan voiman puolesta, jonka jatkuvan kyseenalaistamisen puolesta hän puhuu ja josta hän kritisoi muita teoreetikoita. Kuten aiemmin todettu, Butlerin näkökulma on se, että sukupuolittavaa diskursiivista valtaa ei voida koskaan purkaa, vaan pelkästään käyttää uudelleen ja muodostaa vapaampia,

---

¹⁵ Parodia kumouksen keinona ohjaa ajattelemaan, että kumouksellinen toiminta ei ole välttämättä oman ”autenttisen” sukupuoli-identiteetin toteuttamista, (mitä autenttisuudella nyt sitten tarkoitetaan) vaan sukupuolia parodisoiva toiminta voi syntyä poliittisista intresseistä kyseenalaistamaan ja haastamaan näitä sortavia normeja. Toki jako poliittiseen parodiaan tai identiteetin seuraamisesta syntyvään parodiaan on itsessään melko keinotekoinen jakolinja, sillä oman identiteetin mukaan toimiminen on välttämättä poliittista, julkista toimintaa ja neuvottelua sukupuolen rajoista (Butler 2006, 235).

sallivampia rakenteita. On kuitenkin välttämättä kysyttävä, eikö sukupuolen purkaminen kokonaan ole yhtä lailla diskursiivisen vallan uudelleenkäyttöä?

Sukupuoli on olemassa tietystä diskursiivisesta, sosiaalis-kulttuuris-ajallisesta kontekstista, ja sen ylläpitäminen vaatii tietynlaisia diskursiivisia toistoja. Sen lokerot muuttuvat, laajenevat ja kutistuvat toisin toistamisilla. Eikö sukupuolen puute kulttuurista vaadi yhtä lailla diskursiivista vallankäyttöä? Eikö sukupuolen poissaolon ylläpitäminen vaadi tietynlaista diskursiivista vallankäyttöä, tietynlaisia toistoja, joissa diskurssin ulkopuolelle on suljettu sellaiset merkityksenannon tavat ja merkitykset, jotka sukupuolittavat, lokeroivat ihmisiä kahteen tai useampaan sukupuoliseen kategoriaan?

Sukupuolten poissaolo voi näyttää diskursiivisen vallan häviämiseltä ja purkautumiselta, mutta tosiasiallisesti kyseessä on vain valta eri muodossa. Vaikka nuo sukupuolettoman diskurssin toistot olisivat ihmisille vapaampia, kuin sukupuolittavan diskurssin, ei se tarkoita, että diskursiivista valtaa olisi maailmassa vähemmän.¹⁶ Valta on tuolloin vain valjastettu tuon sukupuolittamisesta vapaan olemisen ylläpitämiseen. Butler siis itse kieltäytyy, joko tietoisesti tai tiedostamatta, viemästä teoriaansa tuohon loogiseen päätepisteeseen, missä sukupuolen purkaminen ei asetu välttämättä diskurssin ulkopuoleksi, vaan jossa se on itseasiassa yksi mahdollisista muodoista, jonka diskursiivinen valta voi ottaa.

Butler on kuitenkin oikeassa siinä, että toistot, joilla sukupuolet rakentuvat eivät ole vapaita, eikä yksikään toimija voi vapaasti muovata sukupuolta haluamakseen ollessaan yhtä lailla rajoitettuja sen diskursiivisen asetelman sisälle, jossa elävät (Butler 2006, 233, 239). Sukupuolettomaan maailmaan ei siis voida siirtyä noin vain. Butler kuitenkin antoi jo työkaluja tähän muutokseen. Disidentifikaatio sekä sukupuolikategorioiden rajojen jatkuva kyseenalaistaminen ja uudelleenahmottelu voivat toimia juuri niinä työkaluina, joilla sukupuolettomaan tulevaisuuteen voitaisiin suunnata.

Kun sukupuolten rajoja hahmotellaan feministisestä näkökulmasta uudelleen, voidaan pyrkiä miesten ja naisten ymmärtämiseen päällekkäisinä eikä erillisinä tai toisensa poissulkevinä. Olemme jo todenneet, että tuo tarkkarajainen erottelu johtaa suureen määrään ongelmia, eikä se kykene tyydyttävästi selittämään sukupuolinormeista poikkeavia olemisen tapoja. Kun eri sukupuolille sallitaan toistensa kanssa päällekkäisiä, yhteisiä toiminnan ja olemisen tapoja, eikä niitä pakoteta erontekoon toisistaan, huomaammekin, että sukupuolten merkitykset katoavat vähitellen. Tämä tapahtuu sukupuolisten termien ”miesten” ja ”naisten” merkityksen laimentuessa erottelevien normien vähetessä.

---

¹⁶ Sukupuoleton diskurssi ei ole välttämättä vapaampi, kuin sukupuolittava. Jos sukupuolinen toiminta kasataankin vain yhdeksi rajatuksi kategoriaksi, jolloin sukupuoli lakkaa myös olemasta, kaikkien ollessa osa yhtä joukkoa, voidaan ulos sulkea erilaisia olemisen tapoja samalla tapaa kuin kahdesta rajoittavasta kategoriasta. Kannatankin sukupuolen ”laimentamista” ja jakamista loputtoman pieniin kategorioihin, jolloin tuo jako muuttuu hyödyttömäksi, eikä kategorioita voida hallita ja rajoittaa samaan tapaan.

Näin voidaan ainakin teoreettisesti päätyä tilanteeseen, jossa sukupuoli-jakoa ei ole enää mielekästä toteuttaa päällekkäisten nimittäjien avulla.¹⁷ Sukupuolia joudut-taisiin joko keksimään jatkuvasti lisää, jotta sukupuolinen jako olisi mielekästä, ikään kuin Anti-Oidipuksessa kuvattuna, sukupuolia olisi lopulta yhtä paljon kuin ihmisiä-kin (Butler 2006, 205; Deleuze & Guattari 1983, 296). Ikään kuin sukupuolten jo val-miiksi toisiinsa vuotaneiden astioiden neste olisi levitetty sadettimen suuttimen läpi ympäri nurmikenttää, jokaisen pisaran muodostaen oman yksilöllisen sukupuolipi-saransa.¹⁸

Butler kuitenkin toteaa, että tämä jako ei enää olisi sukupuoli-jakoa, sen kuva- tessa vain jokaisen ihmisen yksilöyttä, eikä se enää toimisi sinä yleistävänä katego- riana, joksi sukupuoli on tarkoitettu (Butler 2006, 205). Jos hyväksymme nämä esittä- mäni väitteet, niin myös aiemmin esitetty Butlerin väite, jonka mukaan ihmissubjekti on välttämättä sukupuolitettava, jotta tämä voi tulla kulttuurisesti ymmärrettäväksi, on osa vain sellaista diskursiivista kehystä, jossa sukupuoli on järkevä kategorisoinnin tapa. Jos päädymme tuohon Anti-Oidipuksen loputtomine sukupuolten maailmaan, ei sukupuoli enää ole sellainen rajoittava ja erotteleva merkitsijä, joka tekee ihmissub- jektista ymmärrettävää. Tuo aiemmin esittämäni esimerkki mekkoon pukeutumisesta lakkaa sisältämästä sukupuolitettut normatiiviset merkityksensä. Lause "X pukeutuu mekkoon" ei saa enää mitään lisäarvoa vaihtamalla X:n paikalle jotakin noista loput- toman pienistä yksilöllisistä ja kontrolloimattomista sukupuolista, vaan kyse on enää puhtaasti tyylistä, vapaasta päätöksestä pukeutua haluamallaan tavalla, vailla taus- talla vaikuttavia valtasuhteita, jotka pakottavat ja ohjaavat tietynlaiseen toimintaan rangaistuksen uhalla.

Vaikka sukupuolinormien muutos tapahtuu hitaasti, voimme pyrkiä tehosta- maan avoimempien sukupuolinormien syntyä radikaalisti hyväksymällä toisin tois- tamisen tavat osaksi sitä sukupuolta, miksi tuo toimiva henkilö identifioituu. Näin luomme ainakin pienen kulttuurisen alueen, jossa normista eroavat sukupuolisen ole- misen tavat sallitaan, ja jossa sukupuolten merkitykset voivat laajentua kenties jopa päällekkäisyydestään johtuvaan merkityksettömyyteen saakka. Tämä ei tosin takaa laajaa kulttuurista hyväksyntää näille laajoille, vapauttaville normeille. Sama ongelma ilmenee kuitenkin missä tahansa ideologisessa toiminnassa. Mikään ei takaa varmasti minkään aatteiden laajamittaista hyväksyntää, eikä niiden leviämistä yhteiskuntaa ohjaaviksi periaatteiksi voida pitää varmana kehityksenä. Jos mitään aatetta kuitenkin halutaan edistää, niin sen mukaiseen toimintaan on kaikesta huolimatta pyrittävä ja aatteen tavoittelema maailma on pyrittävä osoittamaan hyväksi ja tavoittelemisen ar- voiseksi.

---

¹⁷ Butler käsittelee vastaavanlaista Monique Wittigin ajatusta, jossa sukupuolten purkautuminen nähdään mahdollisena päättämällä ja tekemällä toisin (Butler 2006, 194–218). Hän kuitenkin kiel- tää tuon purkautumisen mahdollisuuden juuri sen vuoksi, että hänen mukaansa valtaa ei tule ymmärtää tahdonalaisena ja purettavana sopimuksena (Butler 2006, 212).

¹⁸ Kiitos ystäväelleni Ronille tästä sadetinverteuksesta.

Voi olla, että täysin sukupuoletonta yhteiskuntaa ei koskaan saavuteta, mutta Butlerin päätös sulkea se välttämättä mahdottomaksi, diskurssin ulkopuoliseksi, on hänen omien filosofisten sitoumustensa vastainen. Vaikka Butler ei asetakaan sukupuolelle mitään sellaista essentiaalista luonnetta, joka rajoittaisi ihmisiä välttämättä millään tietyllä tavalla, pitää hän silti kiinni sukupuolen olemassaolon essentiaalisuudesta. Jos Butler todella pyrkii siihen, että feminismi olisi uusiutuvan ja itsekriittisen luonteensa vuoksi kestävä ja pysyvästi relevantti poliittinen työkalu, on tuo sukupuolettoman maailman välttämätön ulossuljenta tuolle projektille vahingollinen.¹⁹ Sulkeamalla sukupuolettoman maailman mahdollisten tulevaisuuksien ulkopuolelle, Butler sulkee ulos valtavan määrän poliittisia toimintaväyliä ja toisin toistamisen tapoja mahdollisesta feministisestä toiminnasta.

3.3 Intersektionaalisuuden välttämättömyys

Sukupuolinormien purkaminen on kuitenkin hankalaa, jos emme tunnista sitä suurta joukkoa valtasuhteita, joka vaikuttaa sukupuolen muodostumiseen. Butler ehdottaa, että tulisi tarkastella tapaa, jolla sukupuoli, seksuaalisuus ja "rotu"²⁰ linkittyvät yhteen ja vaikuttavat toisiinsa, ja kuinka joissain tilanteissa yhden näistä on mahdotonta muodostua ilman toisten läsnäoloa (Butler 2011, 123). Hän myös listaa luokan ja "ruumiillisen toimintakyvyn"/vammaisuuden merkityksen feministisen subjektin täydentämiseen, eli ymmärryksen laajentamiseen (Butler 2006, 238–239).

Butler ei ainakaan eksplisiittisesti nimeä noita myöhemmin mainittuja kategorioita itsessään sukupuolenmuodostukseen vaikuttaviksi tekijöiksi, joita ilman sukupuolta ei voida ymmärtää. Nämä tulevat kuitenkin paljastumaan tällaisiksi palasiksi tämän analyysini myötä. Butlerin käsitellessä näitä teemoja lähinnä analysoimalla fiktiivistä kirjallisuutta koen hyödyllisemmäksi kuvata tuota Butlerin esittämää ristivaiikutusta hieman erilaisesta kulmasta (ks. Butler 2011, 122–138).

Sukupuolinormeja ei voida purkaa irrallaan muista sortavista järjestelmistä, sillä ne vahvistavat toinen toisiaan. Sukupuolinormiston ja seksuaalisuuden kontrollin avulla on historiallisesti ylläpidetty rasistisia valtasuhteita, muun muassa kuvaamalla rodullistetut miehet seksuaalisena uhkana valkoisille naisille (Keskinen 2018; Stoler

---

¹⁹ Vaikka sukupuoli purkautuisi, ei feministinen projekti lakkaa olemasta merkityksellinen, jos se ymmärretään laajasti kokonaisvaltaisen emansipaation työkaluna. Tämä laajan emansipaatiopyrkimyksen välttämättömyys feministiselle projektille tulee ilmi seuraavassa intersektionaalisuutta käsittelevässä alaluvussa.

²⁰ Käytän termiä "rotu", sen ollessa lähin ja vakiintunein käännös englanninkielisestä "race" -termistä. Kirjoitan "rodun" kuitenkin lainausmerkeissä, sen ollessa terminä vajavainen kuvaamaan sitä, mitä sillä tarkoitetaan. Suomenkielisessä kirjoitusasussaan sana viittaa pääasiassa biologisiin eroihin, jotka ihmisten välillä ovat olemattomat ihonväriä ja muutamia ulkonäöllisiä piirteitä lukuun ottamatta. Se ei myöskään sisällä selvästi niitä historialliskulttuurisia, etnisiä palasia, jotka "race" -termiin välttämättä liittyvät. Etnisyys taas ei terminä sisällä mitään ihonväriin tai muihin ulkoisiin piirteisiin liittyvää, joten sekään ei olisi pätevä korvike termille.

2002, 39), tai kuvaamalla mustat naiset maskuliinisina, epänaissellisinä, siveettöminä (Newsome 2003). Vastaavasti nämä rasistiset stereotyyppit muovaavat ja rajaavat sukupuoli-normeja, sillä jos mustat naiset on suljettu naisellisuuden ulkopuolelle, täytyy naiseksi tulla olemaan toimimatta mustien naisten tavoin. Toisin sanoen, mustien naisten kokemusta sukupuolesta ja sukupuolisesta syrjinnästä ei voida ymmärtää irrallaan ”rodusta”, ja rasismista.

Ei ole siis mahdollista purkaa sukupuoli-normeja ilman, että purkaa samalla rasistisia normeja. Vaikka kaikki rasismi ei olekaan suoraan linkittynyt sukupuoleen tai seksuaalisuuteen, ei sitä voida jättää feministisessä valta-analyysissä irralliseksi, erilliseksi palaseksi. Tämän vuoksi feministisen näkökulman sukupuoleen tulisikin olla lähestymistavaltaan intersektionaalinen ja huomioida nämä risteävät, päällekkäiset sortosuhteet.

Intersektionaalisuus on alkuaan oikeustieteilijä Kimberle Crenshaw’n kehittämä tapa ymmärtää mustien naisten kohtaamaa sortoa oikeusjärjestelmässä. Sen tavoitteena on ymmärtää uniikkeja sorron kokemuksia, joita syntyy useiden identiteettien risteyskohdissa. Toisin sanoen tavoitteena on ymmärtää, miten esimerkiksi mustien naisten kohtaama sorto ei ole pelkästään seksismiä ja rasismia, jotka vaikuttavat heihin toisistaan erillisinä sorron muotoina, vaan ne muodostavat uniikkeja sorron muotoja, jossa seksismi värittää naisten kohtaamaa rasismia ja rasismi vastaavasti värittää tuota seksismiä. (Crenshaw 1989.) Tästä voidaan esittää esimerkkinä nuo aiemmin mainitut stereotyyppit mustista naisista maskuliinisina ja siveettöminä (Newsome 2003). Näissä stereotyyppioissa on ilmeistä, että tuo sorto ei ole yksinkertaisesti rasismia ja seksismiä, vaan niiden yhteentörmäyksessä syntyviä mustia naisia uniikilla tavalla sortavia rakenteita.

Tämän intersektionaalisen lähestymistavan liittäminen Butlerin analyysiin sukupuolen luonteesta on suorastaan välttämätöntä, jotta Butlerin kuvaamaa mahdollisuuksien horisonttia voidaan tavoitella. Intersektionaalinen lähestymistapa ei myöskään keskity pelkästään ”rodun” ja sukupuolen, vaan Crenshaw esittää, että intersektionaalisessa valtasuhteiden analyysissä tulisi ottaa huomioon myös luokka, seksuaalisuus, ikä sekä vammaisuus (Crenshaw 1989). Crenshaw ei oikeustieteilijänä ota artikkelissaan kantaa näiden muiden järjestelmien vaikutukseen itse sukupuolen luonteeseen, mutta jokaisesta näistä kategoriasta on hyvin helppoa löytää linkki niiden sukupuoleen ja sukupuolikokemukseen vaikuttavasta voimasta.

Tämän tutkielman rajoissa ei ole oleellista avata jokaista näistä vaikutuksista erikseen, tarkan listauksen ollessa kenties jopa mahdoton, kuten Butlerkin toteaa (Butler 2006, 238–239). Jokainen kykenee kuitenkin löytämään uniikkeja sukupuoleen vaikuttavia kokemuseroja näistä kategorioista omatoimisesti, jos vain lähtee etsimään niitä. Tämä tapahtuu valitsemalla jokin intersektionaalisen analyysin kategoria, kuten luokka ja pohtimalla miten eri positiot tuossa kategoriassa vaikuttavat eri sukupuoliin. Esimerkiksi voimme pohtia millaisilla toisistaan erilaisilla tavoilla odotamme (1) ylä-

luokkaisten naisten ja yläluokkaisten miesten, tai (2) yläluokkaisten naisten ja työväenluokkaisten naisten toimivan. Tällä tavoin voimme hahmottaa, miten sukupuoli-suus ei ole täysin ymmärrettävissä irrallaan siihen linkittyvistä luokkanormeista, vammaisuudesta tai iästä. Tämä lista ei ole myöskään lopullinen tai kaikenkattava, vaan sukupuoleen vaikuttaa joukko muitakin normeja ja valtapositiioita, kuten käy ilmi Butlerin itsekin listan perään asettamasta ”jne.” lyhenteestä, jonka sisältämiä voimia voi olla jopa mahdotonta listata täydellisesti (Butler 2006, 238–239).²¹

Tämä listaus loputtomista sukupuoleen vaikuttavista voimista voivat näyttää siltä, että tuo aiemmin ehdottamani sukupuolen purkautuminen olisi mahdottomuus. Purkaminen näyttäisi mahdolliselta vain silloin, kun myös kaikki nuo sukupuolen muodostumiseen vaikuttavat järjestelmät puretaan ainakin niiltä osin, kuin ne vaikuttavat sukupuoleen. Kuitenkin, koska lienee mahdotonta löytää tarkkaa rajaa, jossa rasismi, luokkasorto, ableismi, tai muu mainittu sortojärjestelmä lakkaa olemasta päällekkäinen sukupuolen kanssa, tulee feministisen projektin pyrkiä kaikkien näiden järjestelmien totaaliseen purkamiseen laajimman mahdollisen vapauden saavuttamiseksi.

Jos tuo lista sukupuolen muodostukseen vaikuttavista voimista on mahdollisesti loputtoman pitkä, niin miten voidaan päätyä sukupuolettomaan yhteiskuntaan? Kenties sukupuolen kumoamista ei pidä ajatellakaan totaalisenä tai absoluuttisena. Kutsommehan nykyistäkin sukupuolijärjestelmää patriarkaattiseksi ja kaksinapaiseksi, mutta tiedostamme, että tässä järjestelmässä ilmenee jatkuvasti sitä kyseenalaistavia, sen rakentuneisuutta ja luonnottomuutta osoittavia voimia. Diskursiiviset rakennelmat pysyvät elossa ulossuljennalla, toistoilla ja uudelleenneuvottelulla eivätkä ole täten koskaan absoluuttisia ja lopullisia.

Kuvitellaan diskursiivinen tilanne, jossa ketään ei systemaattisesti sukupuoliteta, eli jossa jokaiselle ihmiselle sallitaan vapaasti kaikki nyt sukupuolitettuna ymmärretty käytös. Tilanne, jossa sukupuolet ovat muuttuneet merkityksettömiksi niiden ollessa jokaiselle yksilöllisiä. Vaikka tämä tilanne sisältäisi joitain sukupuolittamaan pyrkiviä kategorisoivia voimia, on se täysin samalla tapaa sukupuoleton maailma, kuin sukupuoli on nykyisellään patriarkaattinen ja kaksinapainen, mutta sisältää sitä hajottavia voimia. Kenties koskaan ei saavutetakaan absoluuttisen sukupuoletonta maailmaa, jossa minkäänlaisia sukupuolittavia diskursiivisiä voimia ei ole. Sukupuolettomuus ei siitä huolimatta ole mahdoton utopia, sitä ei vain tule käsittää absoluuttisena ja lopullisena diskursiivisen sukupuolen päätepisteenä, jossa kaikki sukupuolittava diskurssi lakkaa lopullisesti olemasta.

---

²¹ Listaa ihmisiä erottelevista kategorisoinneista voisi periaatteessa jatkaa loputtomiin, mutta kaikki erottelevat kategoriat eivät ole poliittisesti relevantteja jakolinjoja, jotka vaikuttaisivat ihmisen yhteiskunnalliseen asemaan. Esimerkiksi aiemmin mainittu kengän koko ei ole tällä hetkellä kategorisointi, joka vaikuttaa ihmisen yhteiskunnalliseen asemaan sellaisella tasolla, että sitä olisi relevanttia analysoida intersektionaalisuuden keinoin.

PÄÄTÄNTÖ

Tämä analyysi on esittänyt tiiviin kuvauksen Judith Butlerin käsityksestä sukupuolen luonteesta performatiivisena, toiminnallisena, ja sosiaalisesti rakentuneena konstruktiona, jota hän on hahmotellut teoksissaan *Hankala sukupuoli* ja *Bodies that matter*. Olen osoittanut Butlerin sukupuolikäsitykselle myös kritiikkiä ja osoittanut, ettei Butler sitoudu sukupuolta essentialisoivaa vastustavaan filosofiseen kantaansa tarpeeksi, ja päätyy tämän vuoksi itsekin kuvaamaan sukupuolen diskurssille välttämättömänä, essentiaalisena palasena. Olenkin vienyt Butlerin teorian loogiseen päätepisteeseensä, jossa sukupuolen purkautuminen ei näyttäyty pelkkänä mahdottomana utopiana, vaan aktuaalisesti mahdollisena tulevaisuutena. Olen myös kuvannut sukupuoleen vaikuttavia moninaisia valtasuhteita intersektionaalisuuden keinoin, joista Butler itse puhuu vallan moninaisena kenttänä.

Analyysi on osoittanut, että sukupuoli ei ole pelkkä yksinkertainen biologinen jako kahteen ”luonnolliseen” sukupuoleen. Tarkkarajainen jako kahteen sukupuoleen on diskursiivisesti syntynyt erinäisten toisiinsa liittymättömien anatomisten piirteiden ja seksuaalisten toimintojen ja halujen liittämistä yhteen, eli ”biologinen sukupuoli” onkin itseasiassa rakentunut sosiaalisesti. Näin biologinen sukupuoli ei siis ole biologiaa laisinkaan, vaan kulttuurinen eronteon väline, joka vain näyttääytyy luonnollisena piilottaakseen taustallaan vaikuttavan vallan. Tarkan kaksinapainen selitys sukupuolesta on myös selitysvoimaltaan vajavainen, sen ollessa kykenemätön selittämään omasta normatiivisesta jaostaan vähääkään eroavia olemisen tapoja muuten kuin virheinä.

Jakolinjat sukupuolten välillä ovat epämääräisiä ja liukuvia, diskursiivisessa toiminnassa neuvoteltuja rajoja, jotka ovat alttiita muutoksille tuon samaisen toiminnan seurauksena. Sukupuoli onkin luonteeltaan kollektiivista toimintaa, aktiivista diskursiivisten rituaalien ja toimintatapojen toistamista. Näiden toistojen kautta sukupuoli säilyy olemassa olevana, kun sen kulttuurisia merkityksiä vahvistetaan ja ylläpidetään noiden toimintamallien avulla. Samaan aikaan sukupuoli asettaa itsensä alttiiksi muutokselle, kun noita kulttuurisia toimintamalleja toteutetaan uusilla tavoilla.

Sukupuolen toistot eivät kuitenkaan ole vapaita, vaan ne rakentuvat aina sille pohjalle, minkä aikaisempi diskurssi on asettanut mahdolliseksi. Tuo diskursiivinen pohja yhtä aikaa mahdollistaa ja rajoittaa ihmisen toimijuutta sallien sukupuolille tietynlaisia toimintatapoja ja kieltäen toisenlaisia. Tuon normiston noudattamatta jättäminen asettaa ihmisen tavalla tai toisella yhteiskunnan marginaaleihin, riippuen siitä, mitä normia rikotaan ja missä määrin. Jotkin olemisen tavat on myös suljettu kokonaan sukupuolisen olemisen ulkopuolelle ja näin asetettu sukupuolittavan diskurssin ulkopuolelle. Tämä diskursiivinen ulkopuoli on kuitenkin yhtä lailla rakennettu, kuin tuo sisäpuolikin, ulkopuolen muodostaessa rajat sille mitä sukupuoli ei ole, jota vasten sukupuolet sitten rakentuvat. Ei siis voi olla diskursiivista sisäpuolta, eli sitä mitä sukupuoli "on", ilman, että jokin rajataan ulkopuolelle, siksi mikä "ei ole" tai "ei voi olla".

Sukupuoli on siis muuttuva sosiaalinen konstruktio, joukko normeja, jotka rajoittavat niin ruumista kuin psyykettäkin. Toistamalla ja toisin toistamalla määrittyvät ne kulttuuriset rajapinnat, joiden perusteella vastasyntyneiden lasten ruumiit sukupuolitetaan. Sukupuolittamisen perusteella yhteiskunta alkaa toteuttamaan lapselle tämän sukupuolen mukaista normistoa ja kohtelua muokaten tätä tuon sukupuolen muottiin sopivaksi. Ihmisten kollektiivinen toiminta vastaavasti neuvottelee noista määreistä, jotka määrittävät sukupuolia, johtaan taas seuraaviin normeihin, joiden perusteella sukupuolet määrätään syntymässä, ja joita aletaan toteuttamaan taas seuraavalle sukupolvelle.

Sukupuoli on siis performatiivinen, esityksellisesti muodostuva rakenne, joka samaan aikaan rakentaa ja muokkaa sitä, minkä se nimeää. Sukupuolta voisikin kuvata ikään kuin olemisen esittämisenä, valheellisena näyttäytymisenä luonnollisena olemisen tapana, joka ei todellisuudessa ole muuta kuin tuo nimenomainen esitys. Esitys, joka pyrkii seuraamaan jatkuvasti muuttuvaa luonnollisen sukupuolen käsi-kirjoitusta.

Sukupuolen rajoittavia, patriarkaalisia rakenteita voidaan myös purkaa. Butler esittää tuon purkamisen keinoiksi kieltäytymisen identiteetistä, sukupuolten oletetun luonnollisuuden kyseenalaistamisen. Kysymällä, miten saan olla olemassa, kuka suljetaan ulos, ja kenen ääni ei ole kuuluvilla, voimme jatkuvasti haastaa sukupuolikategorioiden rajoittavuutta ja käyttämämme kielen rajoja. Tarvitsemme Butlerin mukaan uudenlaista sanastoa, joka vastustaa tuota sukupuolittavaa valtaa kääntäen sen itseään vastaan. Myös parodia on yksi keinoista, jonka avulla voimme osoittaa sukupuolen rakentuneisuuden. Tekemällä normatiiviset jaot naurunalaisiksi voimme osoittaa niiden luonnottomuuden, luonnollistetun luonteen.

Butler kuitenkin kieltää sukupuolen täydellisen purkautumisen mahdollisuuden ja näyttää pitävän sukupuolta jotenkin välttämättömänä diskursiivisena jakona, jota ei voida purkaa, vaan sukupuolinen valta voidaan vain toistaa toisella tapaa. Esitän kuitenkin, että sukupuolen purkamisen ei ole diskursiivisen vallan purkamista, vaan se nimenomaan on sen uudelleenkäyttöä. Sukupuolettomuus vaatii yhtä lailla

diskursiivista vallankäyttöä, jossa sukupuoli pidetään poissa hajauttamalla aiemmin miehisenä ja naisellisena pidetyt toiminnan ja olemisen tavat laajalle kentälle, pois asioista, jotka on nimetty miehuudeksi ja naiseudeksi. Sukupuolettomuus on siis itseasiassa sukupuolten loputonta moninaisuutta, jolloin sukupuolet menettävät kategorisoivan merkityksensä, jonka tilalle jää pelkkää toimintaa ja olemista.

Sukupuolen tai sukupuolittavan vallan purkaminen kuitenkin vaatii intersektionaalista lähestymistapaa. Sukupuoli rakentuu suuren valtajärjestelmien joukon ristivaikutuksessa, jotka vahvistavat ja tukevat toinen toisiaan. Sukupuolen purkaminen vaatii siis kaikkien sukupuoleen vaikuttavien valtajärjestelmien yhtäaikaista purkamista, eli muun muassa luokkajaon, rasismin, ableismin purkamista ainakin niiltä osin kuin ne vaikuttavat sukupuoleen. Feministien projekti tulisikin siis ymmärtää laajana emansipatorisena projektina, joka ei keskity pelkästään sukupuoleen, sillä sukupuolta ei ole mahdollista purkaa erillään noista muista järjestelmistä.

Se, mitä pidämme nyt feminiinisenä, naisellisena, ei ole ollut sitä aina, eikä välttämättä tule olemaan sitä tulevaisuudessa. Samoin, se, mikä nyt on maskuliinista, ei ole sitä välttämättä. Miehuuden ja naiseuden sisällöt voidaan sekoittaa toisiinsa, niiden sisällöt voidaan siirtää yhdestä toiseen. Niihin voidaan tuoda jotain aivan uutta, joka on aiemmin ollut sukupuolisuuden ulkopuolella, tai voimme levittää niiden sisältämät merkitykset kokonaan noiden termien ulkopuolelle. Voimme tehdä nuo termit tyhjiksi ja turhiksi jaottelun välineiksi.

LÄHTEET

- Beauvoir, Simone de (2011). *The Second Sex*. Käänt. Borde, Constance & Malovany-Chevallier, Sheila . New York: Vintage.
- Buchanan, Ian (2018): radical feminism. *A Dictionary of Critical Theory*. Oxford University Press. Saatavilla <<https://www-oxfordreference-com.ezproxy.jyu.fi/view/10.1093/acref/9780198794790.001.0001/acref-9780198794790-e-576>>, luettu 26.4.2023.
- Butler Judith (2011): *Bodies That Matter*. London & New York: Routledge.
- Butler, Judith (2006): *Hankala sukupuoli: feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. Pulkkinen, Tuija & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Butler, Judith (1986): Sex and Gender in Beauvoir's *Second Sex*. *Yale French Studies* 1987:72, 35–49. Saatavilla <<https://www.jstor.org/stable/pdf/2930225>>, luettu 5.5.2023.
- Crenshaw, Kimberle (1989): Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum* 1989, artikkeli 8, 139–167. Saatavilla <<https://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>>, luettu 22.2.2023.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Felix (1983): *Anti-Oedipus: Capitalism and Scizophrenia*. Käänt. Robert Hurley, Mark Seem & Helen R. Lane. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Foucault, Michel (1990): *The History of Sexuality, Volume 1, An Introduction*. Käänt. Robert Hurley. New York: Vintage. Saatavilla <<https://search-ebshost-com.ezproxy.jyu.fi/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=733101&site=ehost-live>>, luettu 4.5.2023.
- Hester, David (2010): Intersexes and the end of gender: Corporeal ethics and postgender bodies. *Journal of Gender Studies* 13:3, 215–225. Saatavilla <<https://doi.org/10.1080/0958923042000287830>>, luettu 5.5.2023.
- Im, SeungYeong, Jin, Gwonhyu, Jeong, Jinju, Yeom, Jiwoo, Jekal, Janghwan, Lee, Sang-Im, Cho, Jung Ah, Lee, Sukkyoo, Lee, Youngmi, Kim, Dae-Hwan., Bae, Miljeong, Heo, Jinhwa, Moon, Cheil & Lee Chang-Hun. (2018): Gender Differences in Aggression-related Responses on EEG and ECG. *Experimental Neurobiology*. 2018:6, 526–538. Saatavilla: <doi.org/10.5607/en.2018.27.6.526>, luettu 6.5.2023.

- Keskinen, Suvi. (2018): The 'crisis' of white hegemony, neonationalist femininities and antiracist feminism. *Women's Studies International Forum* 68, 157-163. Saatavilla <<https://doi.org/10.1016/j.wsif.2017.11.001>>, luettu 6.4.2023.
- Newsome, Yvonne. D. (2003): Border Patrol: The U.S. Customs Service and the Racial Profiling of African American Women. *Journal of African American Studies*, 7(3), 31-57. Saatavilla <<http://www.jstor.org/stable/41819026>>, luettu 30.4.2023.
- Stoler, Ann Laura. (2002): *Carnal knowledge and imperial power. Race and the intimate in colonial rule*. Berkeley: University of California Press.